

עבודה זרה פרק רביעי רבי ישמעאל

מתוך "גמרא נוקה"

על שם הורי נפתלי וחתנה הולנדר הכ"מ

(עבודה זרה מט, ב)

משנה:

רבי ישמעאל אומר: שלש אבנים זו בצד זו (וכל שכן אחת על גבי שתיים, דזהו עיקר מרקוליס ותחלתו) בצד מרקוליס (מרקוליס גדול שכבר עבדוהו וזרקו עליו אבנים הרבה) אסורות, ושתיים מותרות (ובגמרא מפרש טעמא); וחכמים אומרים: שנראות עמו (דנראה שנפלו משם) אסורות (בין שלשה בין שתיים), ושאין נראות עמו (אין סמוכות לו) מותרות (ואפילו שלשה).

גמרא:

בשלמא רבנן, קסברי עובדין לשברים (כל האבנים הנזרקות שם נתוספו על המרקוליס ונעשה גדול עבודת כוכבים, וכשהן נושרות - הוו שברי עבודת כוכבים; והשתא לא חשיב להו תקרובת אלא עבודת כוכבים בפני עצמה): נראות עמו, דאיכא למימר מיניה נפל - אסורות, שאין נראות עמו - מותרות; אלא רבי ישמעאל מאי קסבר? אי עובדין לשברין - אפילו תרתי נמי ליתסר! אי אין עובדין לשברים - אפילו תלת נמי לא!?

אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: בידוע שנשרו ממנו - דברי הכל אסורות, ואפילו למאן דאמר אין עובדין לשברים; ה"מ עבודת כוכבים דלאו היינו אורחיה, אבל הכא: דמעיקרא תבורי מיתברי (שאינן מחוברות ודרכן ליפול) - היינו אורחיה! כי פליגי בסתמא:

(עבודה זרה נ, א)

במקורבות (כגון באמה וחצי אמה) נמי דאיכא למימר מיניה נפל - דברי הכל אסורות; כי פליגי במרוחקות (בארבע אמות, דדאי לאו מיניה נפול). והא 'בצד מרקוליס' קתני?

מאי 'בצד'? - בצד ארבע אמות ידיה: רבי ישמעאל סבר: עושין מרקוליס קטן (כלומר: דרכן לעשות כן) בצד מרקוליס גדול; שלש, דדמיין למרקוליס - אסורות, שתיים מותרות; רבנן סברי: אין עושין מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול, לא שנא שלש ולא שנא שתיים; נראות עמו (מקורבות מאד) - אסורות, שאין נראות עמו - מותרות (דלאו מיניה נפול).

אמר מר: 'בידוע שנשרו ממנו דברי הכל אסורות' - ורמינהי: 'אבנים שנשרו מן המרקוליס (היינו בידוע): נראות עמו (אכתי הוה עבודת כוכבים) - אסורות, שאין נראות עמו (הוו להו שברים) - מותרות; ורבי ישמעאל אומר: שלש אסורות, שתיים מותרות!?'
אמר רבא: לא תימא 'שנשרו' אלא אימא 'שנמצאו' (נראות עמו אסורות, שממנו נפול, ושברים דמרקוליס ודאי - אסורין, כדאמרן).

וסבר רבי ישמעאל שתיים (בתוך ארבע אמותיו) מותרות? והתניא: רבי 'ישמעאל אומר: שתיים בתפיסה לו (וסתם תפיסה ארבע אמות) אסורות, שלש אפילו מרוחקות אסורות' (וקתני 'אסורות')!?
אמר רבא: לא קשיא: כאן (הא דקתני 'אסורות') - בתפיסה אחת (שאינן הפסק בינם למרקוליס, ואסורה בין לרבי ישמעאל בין לרבנן: דכל תוך ארבע אמות 'נראות עמו' קרי ליה; ובשלש מרוחקות הוא דפליגי; והא דאוקימנא לעיל פלוגתייהו בתוך ארבע אמות ולרבי ישמעאל שתיים מותרות ולרבנן שלש נמי מותרות - בשתי תפיסות, כדמפרש), כאן בשתי תפיסות, והיכי דמי? דאיכא גובהא ביני וביני (תל מפסיק בינם למרקוליס, דהוו להו כמרוחקות: דליכא למימר 'מיניה נפלו'; הלכך לרבי ישמעאל שתיים מותרות אבל שלש אסורות: דעושין מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול).
ומרקוליס כהאי גוונא (זו בצד זו) מי הוי? והא תניא 'אלו הן אבני בית קוליס: אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן'?

אמר רבא: כי תניא ההיא - בעיקר מרקוליס (תחילתו; אבל קטן הנעשה בצד הגדול - עובדין לו כל דהו) .

בי ינאי מלכא חרוב; אתו עובדי כוכבים, אוקימו ביה מרקוליס; אתו עובדי כוכבים אחריני דלא פלחי למרקוליס, שקלינהו וחיפו בהן דרכים וסטרטאות; איכא רבנן דפרשי ואיכא רבנן דלא פרשי. אמר רבי יוחנן: בנן של קדושים מהלך עליהן, ואנן נפרוש מהן? מאן ניהו 'בנן של קדושים'?

רבי מנחם ברבי סימאי;
ואמאי קרו ליה 'בנן של קדושים'? - דאפילו בצורתא דזוזא לא מיסתכל (הכי גרסינן: אמאי קרי ליה בנן של קדושים? דלא איסתכל בצורתא דזוזא) . מאי טעמא דמאן דפריש?

סבר לה כי הא דאמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה בטילה עולמית? שנאמר (תהלים קו, כח) ויצמדו לבעל פגור ויאכלו זבחי מתים: מה מת אין לו בטילה לעולם - אף תקרובת עבודת כוכבים אין לה בטילה לעולם (והני [אבנים שנזרקו למרקוליס] - תקרובת ניהו: דהזרק אבן למרקוליס - זו היא עבודתו, הלכך לאו עבודת כוכבים עצמה היא דתיסגי להו בביטול) .

ומאן דלא פריש - אמר: בעינא כעין פנים [עיי' תוספות] (זבחים שבמקדש - הוא דהוי 'תקרובת', כדכתיב [שמות כ"ט] 'זבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו', אלמא דומה כלפנים קרי 'זבח עבודת כוכבים') - וליכא (ואבנים אין עובדין להם בפנים) .

אמר רב יוסף בר אבא: איקלע רבה בר ירמיה לאתריין, ואתא ואייתי מתניתא בידיה: 'עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקוליס וחיפה בהן דרכים וסטרטאות -

(עבודה זרה נ, ב)

מותרות (דבטלינהו עובד כוכבים); ישראל שהביא אבנים מן המרקוליס וחיפה בהן דרכים וסטרטאות - אסורות' ולית נגר ולא בר נגר (חכם בן חכם) דיפרקינה (שיוכל לתרצה ולקמן מפרש מאי קא קשיא ליה) !
אמר רב ששת: אנא - לא נגר אנא, ולא בר נגר אנא - ופריקנא ליה: מאי קושיא ליה, דרב גידל (דאין ביטול לתקרובת, והכא קתני 'מותרות')? - בעינא כעין פנים וליכא!

אמר רב יוסף בר אבא: איקלע רבה בר ירמיה לאתריין, ואתא ואייתי מתניתא בידיה: 'מתליעין (נוטלין תולעת שבאילן) ומזהמין (כשיש מכה באילן, ונשרה קצת קליפתו - מדביקין שם זבל, וקושרין, שלא ימות; ולא דמי האי ל'אין מזבלין' דמועד קטן (דף ג:) : דהתם זבול דקרקע, והויא 'עבודה שבשדה ושבכרם') בשביעית, ואין מתליעין ומזהמין במועד; כאן וכאן (שביעית ומועד) אין מגזמין (קוטע את הנוף, כדי שיוציא נופות הרבה סביבות הגיזום); וסכין שמן לגזום (אבל סכין שמן לגיזום כדי שלא ימות האילן אם נגזם קודם לכן) בין במועד בין בשביעית (מלאכה שהיא עבודת קרקע אסור רחמנא, והני - לאו מלאכת קרקע ניהו, דאוקומי אילנא בעלמא הוא שלא ימות, ואין משביחו לאילן, אלא מעמידו בכמות שהוא) ' - ולית נגר ולא בר נגר דיפרקינה!

אמר רבינא: אנא - לא נגר אנא, ולא בר נגר אנא, ומפרקינא לה: מאי קא קשיא ליה?

אילימא מועד אשביעית קא קשיא ליה: מאי שנא שביעית דשרי ומאי שנא מועד דאסור? - מי דמי שביעית: מלאכה אסור רחמנא, טירחא שרי; מועד - אפילו טירחא נמי אסור!

ואלא זיהום (דשביעית) אגזום (דשביעית) קא קשיא ליה (דקתני 'כאן וכאן אין מגזמין'): מאי שנא זיהום דשרי, ומאי שנא גיזום דאסור? - מי דמי? זיהום = אוקומי אילנא (שלא יתקלקל מכמות שהוא, אבל אינו משביחו), ושרי; גיזום = אברויי אילנא (מחזיקו ומשביחו), ואסור!

ואלא זיהום אזיהום קא קשיא ליה, דקתני 'מתליעין ומזהמין בשביעית' ורמינהי [משנה שביעית פ"ב מ"ד] 'מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים (גדר אמה גובה סביבותיו וממלאין אותו עפר) ומשקין אותן עד ראש השנה (של ערב שביעית) ' (אף על פי שעבודת האילן אסור שלשים יום

לפני ראש השנה - הכא שרי: שלא ימותו הנטיעות, דהנך שלשים יום - מדרבנן הן, והכא לא גזור; - 'עד ראש השנה' - אין, בשביעית לא -
 ודלמא כדרב עוקבא בר חמא, דאמר רב עוקבא בר חמא (במסכת סוכה בפרק 'לולב וערבה'): 'תרי קשקושי (חפירה תחת הזיתים) הוו: חד לאברויי אילנא - ואסור, וחד לסתומי פילי (אם נתגלו שרשי האילן) - ושרי (דאוקומי הוא); הכי נמי תרי זיהומי הוי: חד לאוקומי אילני - ושרי, וחד לאברויי אילני - ואסור!

ואלא סיכה אסיכה קא קשיא ליה, דקתני: 'סכין שמן לגזום בין במועד ובין בשביעית', ורמינהי [דומה למשנה שביעית פ"ב מ"ה] 'סכין את הפגין (פגי תאינה סכין אותן בשמן כשהן חונטין כדי שיהו שמיונות), ומנקבין, ומפטמין אותן (ממלאין את הנקבין שמן; 'פגין' הוא פירי עצמו כשגדל מעט) עד ראש השנה; עד ראש השנה - אין, בשביעית לא?! - מי דמי? הכא אוקומי אילנא, ושרי, התם פטומי פירא - ואסור?!
 אמר ליה רב סמא בריה דרב אשי לרבינא בר ירמיה: סיכה דמועד אזיהום דמועד קא קשיא ליה: מכדי האי אוקומי והאי אוקומי (זיהום נמי אוקומי הוא, מדשרי ליה בשביעית, כדשנינן לעיל), מאי שנא האי (סיכה) דשרי (דקתני סכין שמן לגזום כו') ומאי שנא האי דאסור? היינו דקאמר ליה 'לית נגר ולא בר נגר דיפרקינה'.

אמר רב יהודה אמר רב: עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל (שמקשקשין לפניה במקל): שבר מקל בפניה חייב, זרק מקל בפניה פטור (שבר מקל בפניה חייב - כדאמרינן בפרק 'ארבע מיתות' (סנהדרין דף ט:)) דכל עבודות שבפנים שעבד בהן עבודת כוכבים - בין דרכה בכך בין שאין דרכה בכך - חייב, דכתיב 'זובח לאלהים' [יחרם בלתי לה' לבדו] (שמות כב, יט) אלא מידי דחזי לשם אסור לכל עבודת כוכבים, ודבר שאינו כעין פנים: דרכה בכך - חייב, דנפקא לן מ'איכה יעבדו הגוים האלה וגו' [דברים יב, ג]; אין דרכה בכך - פטור; חו - אם לא היו עובדין אותה במקל - לא מחייב בשבר מקל, דלא שייכא בפנים; ואם היו עובדין אותה בזריקת מקל - לא מצי למידק 'זרק מקל בפניה פטור', ואם בשבירת מקל פלחי לה - פשיטא דחייב, ואפילו לא דמי לפנים, אלא כגון שהיו עובדין אותה בקשקוש מקל או בענין אחר! הלכך: שבר מקל בפניה חייב - ואף על פי שאין עבודתה בכך, דכיון דדמי שבירה לזביחת בהמה של פנים: ששובר מפרקתה [בזביחה לעבודה זרה] - הרי זבח לפניה דבר שרגילה בו, אבל זרק - פטור, הואיל ואין עבודתה בכך, והא - לא דמיא לעבודת פנים, כדמפרש לקמן).

אמר ליה אביי לרבא: מאי שנא שבר, דהוה ליה כעין זביחה - זרק נמי: הוה ליה כעין זריקה?
 אמר ליה: בעינא זריקה משתברת (כגון זריקת דם של פנים, שאינה מחוברת, אלא משתבר ונופל טיפים טיפים) - וליכא.
 איתיביה: 'ספת לה צואה (האכילה צואה) או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים -

(עבודה זרה נא, א)

חייב (אפילו אין עבודתה בכך): 'בשלמא עביט של מימי רגלים - איכא 'זריקה משתברת', אלא צואה - מאי 'זריקה משתברת' איכא? בצואה לחה.

לימא (מילתיה דרב) כתנאי: 'שחט לה (לכל עבודת כוכבים שבעולם בין דרכה בין אין דרכה בכך) חגב: רבי יהודה מחייב, וחכמים פוטרים'; מאי? לאו בהא קמיפלגי: דמר (רבי יהודה) סבר: אמרינן 'כעין זביחה' (ואף על פי דלאו זביחה ממש היא, דהא אין שחיטת חגבים נוהגת, והוא כשבירת מקל: דחייב, הואיל ואיכא למימר 'כעין זביחה', והוא הדין שבירת מקל: דהוא שבירה וחיתוך, מדלא אשמעינן אוזו ותרגול, דשייכא ביה שחיטה ממש), ומר סבר (ורבנן סברי): לא אמרינן (בשבירה) 'כעין זביחה', אלא 'כעין פנים'?

לא! דכולי עלמא לא אמרינן 'כעין זביחה' (ובמקל אפילו רבי יהודה פטר, וליתא לדרב) אלא 'כעין פנים' בעינן (מידי דדמי לזביחה, כגון חיה ועוף ובהמה - אפילו אין ראויין לקרבן), ושאני חגב: הואיל וצוארו דומה לצואר בהמה (דיש לה צואר כבהמה; ולהכי מחייב רבי יהודה, ד'כעין שחיטת פנים' הוא).

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב: עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל: שבר מקל בפניה - חייב ונאסרת (המקל, בין שעבודתה בשבירה בין

שאינן עבודתה בשבירה - הוּיָא עבודה להתחייב, והוּיָא תקרובת ליאסר, כדאמרן: ד'כעין זביחה' היא; ; זרק מקל לפניו - חייב (וכגון שעבודתה בזריקת מקל, מ'איכה יעבדו' [דברים יב, ל]) ואינה נאסרת (המקל, דלא הוּיָא תקרובת אלא מידי ד'כעין פנים').

אמר ליה רבא לרב נחמן: מאי שנא שבר, דהוּיָא ליה כעין זביחה?
זרק נמי הוּיָא ליה כעין זריקה!?

אמר ליה: בעינן זריקה משתברת, וליכא.

אלא מעתה (דבעינן 'כעין פנים') אבני בית מרקוליס (אבנים הנזרקות למרקוליס) כמה יאסרו?

אמר ליה: אף לדידי קשיא לי, ושאלתיה לרבה בר אבוח, ורבה בר אבוח לחייא בר רב, וחייא בר רב לרב, ואמר ליה: נעשה כמגדל עבודת כוכבים (התוספת על המרקוליס קטן ליעשות מרקוליס גדול, ואיסורו משום עבודת כוכבים עצמה ולא משום תקרובת; אבל מקל לא איתעביד עבודת כוכבים, דעיקרה של עבודת כוכבים - לאו מקל ניהו).
הניחא למאן דאמר 'עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד',
אלא למאן דאמר 'עד שתעבד' - תישתרי, דהא לא פלחה (דהא כולה 'גידול עבודת כוכבים' ניהו) !?

אמר ליה: כל אחת ואחת נעשית עבודת כוכבים ותקרובת לחברתה (לענין שתהא חברתה נעבדה ממנה, ונאסרה ממנה חבירתה משום עבודת כוכבים, וניתרת בביטול; אבל תקרובת למהו 'זבחי מתים' שאין בטלין עולמית - לא הוּיָא, ד'כעין פנים' בעינן, ומקל לא איתעביד עבודת כוכבים, ושרי לגמרי).
אי הכי - בתרייתא מיהא תשתרי (שהרי עבודת כוכבים נעשית, אבל לא נעבדה עדיין)?
אמר ליה: אי ידעת לה (אם אתה מכירה לאחרונה) - זיל שקלה (כלומר: שאין לה היכר, לפיכך כולה אסורה).

רב אשי אמר: כל אחת ואחת נעשית תקרובת לעצמה (שהרי אין לה עבודה אחרת אלא זריקה, ובזריקתה נעשית עבודת כוכבים, ונעבדת; ואפילו לאחרונה נאסרת משום עבודת כוכבים עצמה) ותקרובת לחברתה.

תנן: 'מצא בראשו כסות ומעות או כלים - הרי אלו מותרין' (בגמרא מפרש טעמא לקמן (עמוד ב)); פרכילי ענבים ועטרות של שבליים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח - אסור' בשלמא יינות שמנים וסלתות איכא 'כעין פנים' ואיכא 'כעין זריקה משתברת', אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבליים, לא 'כעין פנים' איכא ולא 'כעין זריקה משתברת' איכא?
אמר רבא: אמר עולא: כגון שבצרן מתחלה לכך (לצורך עבודת כוכבים, ובבצירותו - עבדה לעבודת כוכבים, דהוּיָא כשבר מקל לפניו, דדמי לזביחה).

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: מניין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שהוא פטור? - שנאמר [שמות כב, יט] זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו ('בלתי לה' משמע שראוי לשם הכתוב מדבר): לא אסרה תורה אלא כעין פנים;
הוּיָא בה רבא: במאי? אילימא בדוקין (טייל"א) שבעין, השתא: לבני נח (כל זמן שלא ניתנה תורה - אף ישראל נקראו בני נח) חזיא לגבוה בכמה דידהו (דילפינן לקמן דמחוסר אבר נאסר להו, ולא מום אחר), לעבודת כוכבים מיבעיא? אלא במחוסר אבר (דלא אשכחן דליתחזי לגבוה), וכדרכי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: 'מניין למחוסר אבר שהוא אסור לבני נח? - שנאמר (בראשית ו, יט) ומכל החי מכל בשר שנים מכל [תביא אל התבה להחית את] זכר ונקבה יהיו]; אמרה תורה: הבא בהמה שחייך ראשי אברין שלה (שגלוי וידוע לפניו שעתיד להקריב נח, כדכתיב 'ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו' [בראשית ח, כ]).'
האי 'ומכל החי' מיבעי ליה למעוטי טריפה!?

מ'לחיות זרע' [גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ] (בראשית ז, ג) נפקא (דבר שעושה פירות, וטריפה שניקב קרום של מוח או שחתכו דגליה - שוב אינה יולדת).

הניחא למאן דאמר טריפה אינה יולדת, אלא למאן דאמר טריפה יולדת (איצטריך 'מכל החי' למעוטה, דלא נפקא מ'לחיות זרע') - מאי איכא למימר?
אמר קרא: 'אתך' (בראשית ו, יט): אתך - בדומין לך (ולא טרפה; הלכך 'מכל החי' - למחוסר אבר אתא).

ודלמא נח גופיה טריפה הוה (ואף על גב דחי כמה שנים - דלמא טריפה חיה סבירא ליה? הלכך לא נפקא מ'אתך' למעוטי טריפה, ואתא 'מכל החי' למעוטה, ולא ממשמעותא ד'החי', דהא טריפה חיה, אלא מריבויא, ומפרשים להאי 'החי' לשון בריאות; וטריפה - הוא דאימעיט, אבל מחוסר אבר לא) ?
'תמים' כתיב ביה [בראשית ו,ט: אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו את האלהים הטהלך נח] .
דלמא תמים בדרכיו ?
'צדיק' כתיב ביה !

דלמא תמים בדרכיו, וצדיק במעשיו ?
לא מצית אמרת דנח גופיה טריפה הוה, דאי סלקא דעתא נח טריפה הוה - אמר ליה רחמנא 'דכוותך עייל, שלמין לא תעייל' ?
השתא דנפקא מ'אתך' - 'לחיות זרע' למה לי (הא אימעוט טריפה) ?
אי מ'אתך' (טריפה הוא דממעט, אבל זקן וסריס מחמת חולי, ד) הוה אמינא לצוותא בעלמא, (אמר רחמנא לעיילינהו, וטריפה לא נייעול שתמות בתיבה, אבל לעשות פירות - לא איכפת) ואפילו זקן ואפילו סריס (ליעול) ! קא משמע לן 'לחיות זרע' .

אמר רבי אלעזר: מניין לשוחט בהמה למרקוליס (אף על פי שאין עבודתו בזביחה) שהוא חייב ? - שנאמר (ויקרא יז,ט) ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים [אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם]: אם אינו ענין לכדרכה (לעבודת כוכבים שעבודתה בזביחה), (דהא נפקא לן מ'איכה יעבדו') דכתיב (דברים יב,ל) [השמר לך פן תנקש אחריהם אחרי השמים מפניך ופן תדרש לאלהיהם לאמר] איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם [ואעשה כן גם אני] - תנהו ענין לשלא כדרכה.
והא [ויקרא יז,ט] ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם] - להכי הוא דאתא? האי מיבעי ליה לכדתניא :

(עבודה זרה נא, ב)

(האי 'ולא יזבחו' - בפרשת שחוטי חוץ כתיב) עד כאן הוא מדבר (ועד פסוק זה הענין מדבר) בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות (לאחר שהוקם המשכן) והקריבן בשעת איסור הבמות, שהרי עונשן אמור (שגילה לך הענין את עונשן שהן בכרת), שנאמר (ויקרא יז,ט) ואל פתח אהל מועד לא הביאו [להקריב קרבן לה'] לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו]; עונש שמענו, אזהרה מניין ? - תלמוד לומר: (דברים יב,ג) [השמר לך] פן תעלה עולותיך [בכל מקום אשר תראה], וכדרכי אביך אמר רבי אילא, דאמר רבי אבין אמר רבי אילא: כל מקום שנאמר 'השמר' ו'פן' ו'אל' - אינו אלא בלא תעשה; מכאן ואילך (האי 'ולא יזבחו עוד') הוא מדבר בקדשים שהקדישן בשעת היתר הבמות (קודם שהוקם המשכן והזהיר הכתוב) והקריבן בשעת איסור הבמות (שאף על פי שהיו מוקדשין לשם הקרבת במה - לא יקריבום עוד בבמה לגבוה), שנאמר (ויקרא יז,ה) [למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם]: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים (זבחים העומדים קודם לכן) - שהתירי לך כבר (שהתירי בבמה לגבוה) - על פני השדה - מלמד שכל הזובח בבמה בשעת איסור הבמות מעלה עליו הכתוב כאילו הוא זובח על פני השדה (לעבודת כוכבים); והביאום לה' זו מצות עשה (כְּאִלּוּ שְׁהוּקְדְּשׁוּ קֹדֶם הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן וְהַקְרִיבֵן אַחֲרֵי כֵן בַּבְּמָה - שְׁעוֹבֵר בַּעֲשָׂה); וּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה מִנִּין ? - תלמוד לומר: (ויקרא יז,ט) ולא יזבחו עוד את זבחיהם [אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם]; יכול יהא ענוש כרת (כאילו הקדישן בשעת איסור והקריבן - דענוש בהן כרת, לעיל) ? - תלמוד לומר: חקת עולם תהיה זאת להם: זאת להם (עשה ולא תעשה) - ולא אחרת (כרת) להם' (אלמא לאזהרת שחוטי חוץ קדשים שהוקדשו בשעת היתר הבמות אתא, ואזהרת מרקוליס מנלן) ?
אמר רבא: קרי ביה 'ולא יזבחו' וקרי ביה 'ולא עוד' (והאי 'עוד' לא איצטריך, שדי אזהרה אתרוייהו, ותחשביה תרי לאוי) .

משנה :

מצא בראשו (של מרקוליס) מעות, כסות או כלים - הרי אלו מותרין (שאינן של נוי כדמפרש בגמרא) ;
פרכילי ענבים, ועטרות של שבליים, ויינות ושמןנים וסלתות, וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח - אסור [בהנאה] .

גמרא :

מנהני מילי ?

אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא: כתוב אחד אומר (דברים כט, טז) ותראו את שקוציהם ואת גלוליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם (משמע שהיו מקריבין עץ ואבן וכסף וזהב, וקרי ליה קרא 'שקוצים'! אלמא כל מה דמקריבין קמיה מיתסר), וכתוב אחד אומר (דברים ז, כה) [פסילי אלהיהם תשרפון באש] לא תחמוד כסף וזהב עליהם [ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת ה' אלקיך הוא] (אבל עץ ואבן לא כתיב); הא כיצד? 'עמהם' דומיא ד'עליהם': מה עליהם דבר של נוי אסור (דהא 'כסף וזהב' הוא), שאינו של נוי מותר - אף עמהם (דכתיב 'עץ ואבן') - דבר של נוי אסור ושאינו של נוי מותר (אם של נוי הוא אסור ואם לאו מותר); (ולקמן פריך: הא מעות - דבר של נוי הוא!?)

ואימא 'עליהם' דומיא ד'עמהם': מה עמהם = כל מה שעמהם (דהא כתיב נמי 'עץ ואבן', וסתם עץ ואבן לאו דנוי נינהו), אף עליהם = כל שעליהם? אם כן - לא יאמר עליהם (כוליה קרא לא איצטריך, דהשתא: מה שעמהם: דאינו עליו ממש אשמועינן קרא דשקוצים נינהו, ואסירי, שעליהן מיבעיא לך? לשון אחר: כל שעמהם, ד'אשר' - ריבויא הוא).

מעות - דבר של נוי הוא (ואמאי קתני מתניתין דמותר) ! ?

אמרי דבי רבי ינאי: בכיס קשור ותלוי לו בצוארו.

כסות - דבר של נוי הוא! ?

אמרי דבי רבי ינאי: בכסות מקופלת (מכופלת פליייד"א בלע"ז) ומונחת לו על ראשו.

כלי - דבר של נוי הוא! ?

אמר רב פפא: דסחיפא ליה משכילתא ארישיה (כפויה לו גביע ארישיה, ואינה עשויה כמין כובע, אלא כלי ארוך; ובלשון כנען 'אקדון'; ונותנין בו מים, כדאמרינן (שבת דף עז:)) 'משיכלא משי כולה': שמכבסין בו בגדים ורוחצין בו ידיהן).

אמר רב אסי בר חייא: כל שהוא לפניו מן הקלקלין (קלקלין מחיצה היא, פרוסה לפני עבודת כוכבים, ו'קלקלין' הוא כינוי של קלעים) - אפילו מים ומלח (דלא לנוי הוא; כיון דכעין פנים נינהו - הוה תקרובת) - אסור; חוץ לקלקלין (לאו משום תקרובת איתיה, הלכך) דבר של נוי - אסור (דנפקא מ'אשר עמהם' (דברים כט, טז)), שאינו של נוי - מותר (ואפילו הוא כעין פנים, דהא חוץ לקלקלין לא מנחי תקרובת).

אמר רבי יוסי בר חנינא: נקטינן: אין קלקלין (אין תורת קלקלין), לא לפעור ולא למרקוליס.

למאי (הלכתא 'אין לו קלקלין')? - אילימא דאפילו פנים כחוץ דמי, ושרי (אי נימא דלא מיתסר דבר שאין של נוי לפניו מקלקלין דידיה, כשאר עבודת כוכבים) - השתא פעורי מפערין קמיה (מתריזין לפניו), מים ומלח לא מקריבין ליה? אלא אפילו חוץ כפנים דמי, ואסור (שהרי כל עבודתו דרך בזיון, וקלקלין הוי צניעות, ולכבוד, הלכך לא שייכי ביה, ולא מפסקי).

משנה :

עבודת כוכבים שהיה לה גינה או מרחץ - נהנין מהן שלא בטובה (שלא יעלו שכר לכומרים; דאין הקדש לעבודת כוכבים, כדאמרן בפרק 'כל הצלמים' (לעיל דף מד:)) ואין נהנין מהן בטובה;

היה שלה ושל אחרים - נהנין מהן בין בטובה ובין שלא בטובה; עבודת כוכבים של עובד כוכבים - אסורה מיד, ושל ישראל אין אסורה עד שתיעבד.

גמרא :

אמר אביי: 'בטובה' = בטובת כומריין; 'שלא בטובה' = שלא בטובת כומריין, לאפוקי טובת עובדיה (עובדי כוכבים העובדין אותה - לא איכפת לן אי יהבינן להו שאר טובת הנאה פורתא), דשרי.

איכא דמתני לה אסיפא: 'היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה'; אמר אביי: 'בטובה' = בטובת אחרים, 'שלא בטובה' = שלא בטובת כומריין.

מאן דמתני אסיפא - כל שכן ארישא (דכיון דכולה דעבודת כוכבים אסור לתת שכר), ומאן דמתני ארישא, אבל אסיפא - כיון דאיכא אחרים בהדה - אפילו בטובת כומריין נמי שפיר דמי.

עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד: מתניתין מני?

רבי עקיבא היא, דתניא: ' (דברים יב, ב) אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים]אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן] - בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר (ולקמן פריך: הא 'מקומות' כתיב); יכול עשאו ולא גמרום, גמרום ולא הביאום, הביאום ולא נשתמשו בהן - יכול יהו אסורים? - תלמוד לומר: 'אשר עבדו שם הגוים' שאין אסורין עד שיעבדו; מכאן אמרו: עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד, ושל ישראל אסורה מיד (ולקמן פריך: הא בכלים אוקימתה! עבודת כוכבים מנלן דעד שתיעבד?) - דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר: חילוף הדברים (ולקמן מפרש טעמא): עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד, ושל ישראל - עד שתיעבד.'

אמר מר: 'בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר' - הא 'מקומות' כתיב?

אם אינו ענין למקומות, דלא מיתסרי, דכתיב 'אלהיהם על ההרים' (א' את אלהיהם' בההיא קרא כתיב) ולא ההרים אלהיהם -

(עבודה זרה נב, א)

תנהו ענין לכלים;

'מכאן אמרו עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה אלא עד שתעבד ושל ישראל מיד' - והא בכלים אוקימנא לה? אמר קרא (שם) 'אשר אתם ירשים אותם את אלהיהם' מקיש אלהיהם לכלים (מקיש אלהות למקומות, דאוקימנן בכלים): מה כלים עד שיעבדו (דכתיב 'אשר עבדו שם') - אף אלהיהם נמי עד שיעבדו.

ורבי עקיבא, דלא מקיש - אמר לך: 'את' הפסיק הענין.

ורבי ישמעאל: אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאין אסורה עד שתעבד, דישראל דאסורה מיד מנא ליה?

סברא הוא: מדעובד כוכבים עד שתעבד, דישראל אסורה מיד. אימא דישראל כלל וכלל לא?

השתא גניזה בעיא (דילפינן לקמן מ'ושם בסתר' [דברים כז, טו]), איתסורי לא מיתסרא? ואימא כדעובד כוכבים (עד שתעבד)?

אמר קרא (דברים טז, כא) ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל [לקחתי ואשרף אתו באש ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר ואשלך את עפרו אל הנחל הירד מן ההר] - משעת עשייה קם ליה בחטא.

אימא הני מילי למיקם גברא בחטא, איתסורי לא מיתסרא? אמר קרא (דברים כז, טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה [תועבת ה'] מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמון] - משעת עשייה קם ליה בארור.

אימא הני מילי למיקם גברא בארור, איתסורי לא מיתסרא?

'תועבת ה' כתיב.

[## מדוע לא נימא: העובד נעשה 'תועבת ה'', ולא רק 'ארור'? תלמוד לומר: 'מעשה ידי חרש': מעשה ידי החרש הוא תועבת ה'. אבל אם כן מדוע לא ציטטה הגמרא בשלמות: 'תועבת ה' מעשה ידי חרש'? כי הדרוש הבא להלן: של רבי עקיבא - יותר ברור כמתיחס למילים 'תועבת ה' בלי המילים 'מעשה ידי חרש']

ורבי עקיבא (דאמר: בשל ישראל עד שתעבד, האי 'תועבת ה' - לאו דמיתסר משעת עשייתה, אלא הכי קאמר:) דבר המביא לידי תועבה (ארור משעת עשייה, דעשייה מביאתו לידי תועבה: שעובדה) .

ורבי עקיבא - עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסורה מיד - מנא ליה?

אמר עולא: אמר קרא (דברים ז, כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש [לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת ה' אלקיך הוא] - משפסלו נעשה אלוה! ואידך?

ההוא מיבעי ליה לכדתני רב יוסף, דתני רב יוסף: מניין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו (שיכול לבטלו)? - שנאמר 'פסילי אלהיהם תשרפון באש'. [## איפכא מסתברא: אם מפרשים 'פסילי' לומר הצלם לאחר שנפסל, כלומר: בוטל על ידי העכו"ם - הרי נאמר עליו 'תשרפון באש', כלומר: גם אחרי שנפסל - יש לשרוף באש! אלא: אם אין להם כח לפסול=לבטל אלוהיהם, אין צורך במלה 'פסילי', שהרי מאז שנעשה אלוה - האו טעון שרפה, לעולם! או סתאמר: מ'פסילי' תלמד שיש אפשרות של פסילה=ביטול, מה המשמעות, אם נאמר שגם את זה חייבים לשרוף? אולם ניתן לומר מצוה- לשרוף, אך אם מכר אין דמיו נתפסים באיסור. - ולא נוכל ללמוד דינו של רב יוסף!]

ואידך?

נפקא ליה מדשמואל, דשמואל רמי: כתיב (דברים ז, כה) [פסילי אלהיהם תשרפון באש] לא תחמוד כסף וזהב עליהם [ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת ה' אלקיך הוא], וכתב 'ולקחת לך' (ותרויהו בחד קרא, ורישא דקרא: 'פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמוד וגו') - הא כיצד? - פסלו לאלוה (שיפה לעבודת כוכבים) - לא תחמוד פסלו; מאלוה (שבטלו, מלשון פסולת) - ולקחת לך (ד'פסילי' דרישא דקרא - תרי גווני משמע, ודרשינן ליה איסור ואהיתר דקרא) .

ורבי עקיבא: אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסורה מיד, דישראל עד שתעבד מנלן?

אמר רב יהודה: אמר קרא: (דברים כז, טו) [ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש] ושם בסתר [וענו כל העם ואמרו אמון] - עד שיעשה לה דברים שבסתר (עבודות שבסתר הוא עובדה: שלא ישמעו בית דין ויסקלוהו) .

ואידך?

ההוא מיבעי ליה לכדרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: מניין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה (דכשהיא שלימה גנוזה בקרקע)? - שנאמר 'ושם בסתר' .

ואידך?

נפקא ליה מדרב חסדא אמר רב, דאמר רב חסדא אמר רב: מניין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה? - שנאמר (דברים טז, כא) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח [ה' אלקיך אשר תעשה לך] - מה מזבח טעון גניזה (דהא אסור בהנאה) - אף אשרה טעונה גניזה .

תוספות ד"ה מה מזבח טעון גניזה: כמו כלי שרת, דאמרינן שגנוזה - אף אשרה טעונה גניזה; פירוש: ביעור בלא הנאה, כמו עגל: ששחקוהו וחרוהו; ומיהו מעגל ליכא למילף, בין לרבי יוסי בין לרבנן: דלרבי יוסי - שמא בשביל כבודן של ישראל שאירעה להם תקלה וקלון על ידו עשה כן, ולרבנן - בקש לבודקן כסוּתוֹת.

ואידך?

ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: כל המעמיד דיין שאינו הגון - כאילו נוטע אשרה בישראל, שנאמר (דברים טז, יח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך [אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק] וסמיך ליה (דברים טז, כא) לא תטע לך אשרה כל עץ [אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך] .

אמר רב אשי: ובמקום תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר 'אצל מזבח' (מזבח = תלמידי חכמים; דאשירה אוקמינן בדיין שאינו הגון, הלכך מזבח נמי בגברי) .

בעי רב המנונא: ריתך כלי (כלי שנשבר והקיש עליו בקורנס עד שריקעו ונתפשט ונתמלא פגיתתו) לעבודת כוכבים מהו?

עבודת כוכבים דמאן? אילימא עבודת כוכבים דעובד כוכבים - בין לרבי ישמעאל ובין לרבי עקיבא 'משמשי עבודת כוכבים' הן, ומשמשי עבודת כוכבים (של עובד כוכבים) אין אסורין עד שיעבדו (כדאמרן לעיל (דף נא):

הביאום ולא נשתמשו בהן, יכול יהו אסורין? - תלמוד לומר: אשר עבדו, ורבי עקיבא - בעבודת כוכבים עצמה פליג, אבל בכלים לא פליג) ! ?

ואלא עבודת כוכבים דישאל? אליבא דמאן: אלימא אליבא דרבי עקיבא - השתא היא גופה לא מיתסרא עד שתעבד, משמשיה מיבעיא! ? ואלא אליבא דרבי ישמעאל, דאמר 'אסורה מיד' - מאי? משמשינן ממשמשינן גמרינן: מה התם עד שיעבדו - אף הכא עד שיעבדו (משמשינן דישאל - ממשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים גמר, ולא מיתסר עד שישתמשו בהן לעבודת כוכבים) ? או דלמא מינה גמר: מה היא אסורה מיד - אף משמשיה אסורין מיד?

מאי איריא דקא מיבעיא ליה 'ריתן כלי' ? תיבעי ליה 'עשה' (עשאו כולו) לעבודה מתחילה) !

רב המנונא - משום טומאה ישנה קמיבעיא ליה, דתנן [כלים פ"א מ"א]: 'כלי מתכות - פשוטיהן ומקבליהן - טמאין; נשתברו - טהרו; חזר ועשאן כלים - יחזרו לטומאה ישנה' [רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא לכל טומאה אלא טומאת נפש], והכי קמיבעיא ליה: כי הדרא טומאה (חזרו לטומאתן ישנה, וצריכה טבילה; וב'ציאות השבת' (דף טז:) מפרש טעמא: גזרה שמא יאמרו 'טבילה בת יומא עולה' וקא מיבעיא: כלי שנשתמשו בו לעבודת כוכבים, ואמרינן במסכת שבת בפרק 'אמר רבי עקיבא' (דף פג.) משמשיה טמאין; שברן כדי לטהרן וחזר וריתן לעבודת כוכבים, ועדיין לא נשתמשו בו: מי הדר לטומאה קמייטא או לאו), הני מילי לטומאה דאורייתא (מי אמרינן הני מילי דחזרין לטומאתן ישנה דאורייתא), אבל טומאה דרבנן לא (אבל טומאת עבודת כוכבים - דרבנן היא, וקראי אסמכתא בעלמא) ? או דלמא לא שניא?

ותיבעי ליה שאר טומאות דרבנן (כגון כלי דמטמאו במשקין: דמדאורייתא לא מטמאו משקין כלי, ורבנן גזור משום משקה זב וזבה, כגון רוקו ומימי רגליו, דאב הטומאה נינהו, ומטמאי כלי) ! ? חדא מגו חדא קמיבעיא ליה (כלומר: בשאר טומאות נמי מיבעיא ליה, והאי דנקט 'עבודת כוכבים' - שאילה אחרת [היא], הנשאלת מתוך פשטה של ראשונה): טומאה דרבנן, מי הדרא או לא הדרא? אם תימצי לומר (בשאר טומאות דרבנן) לא הדרא - (הכא): טומאה דעבודת כוכבים (מאי?) משום חומרא דעבודת כוכבים מי שויה רבנן כטומאה דאורייתא? או לא? תיקו.

בעי מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי: תקרובת עבודת כוכבים של אוכלים מהו? מי מהניא להו ביטול לטהרינהו מטומאה (מי סלקא טומאה מינייהו על ידי ביטול) ? או לא?

ותיבעי ליה כלים (שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים, אי סלקא טומאה מינייהו כי היכא דסלקא איסורא) ?

כלים לא קמיבעיא ליה: כיון דאית להו טהרה (כשאר טומאות) במקוה - טומאה נמי בטלה (הכא: דמקוה דידיה היינו ביטול, כיון דאיסורא בטיל מינייהו - טומאה ודאי נמי סלקא); כי קמיבעיא ליה אוכלין (דלית להו טהרה כשאר טומאות במקוה); ותיבעי ליה עבודת כוכבים (של אוכלין) גופה (כגון: השתחוה לפת, ותיבעי לך אי סלקא טומאה בביטול או לא) ?

עבודת כוכבים גופה לא מיבעיא ליה:

(עבודה זרה נב, ב)

כיון דאיסורה בטיל - טומאה נמי בטלה; כי קא מיבעיא ליה תקרובת לעבודת כוכבים של אוכלין מאי? כיון דאיסוריה לא בטיל, כדרב גידל (בריש פירקין (דף נ.) בשאר טומאה, דלית ליה טהרה במקוה, דנימא כי היכי דשאר טומאות סלקי - הא נמי קלה למיסק מנייהו) - טומאה נמי לא בטלה (כיון דליכא למימר הכי) ? או דלמא איסור דאורייתא לא בטיל, טומאה דרבנן בטיל? תיקו.

בעא מיניה רבי יוסי בן שאול מרבי: כלים ששימשו בהן בבית חוניו מהו שישתמשו בהן בבית המקדש (בית חוניו מפרש בשמעתין בתרייתא דמנחות: חוניו - בנו של שמעון הצדיק שברח למצרים מפני אחיו, ובנה שם מזבח; ופליגי התם: איכא למאן דאמר לשם עבודת כוכבים, ואיכא למאן דאמר לשם שמים) ?

וקא מיבעיא ליה (לדבי יוסי בן שאול) אליבא דמאן דאמר 'בית חוניו לאו בית עבודת כוכבים היא' (דאליבא דמאן דאמר דעבודת כוכבים היא - לא קמיבעיא ליה, דהשתא להדיט אסורין, כדאמר לעיל 'בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר' - לגבוה מיבעיא?), דתנן [מנחות פ"ג מ"ו; בבלי דף קט"א]: 'כהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים ואינו צריך לומר לדבר אחר'; כהנים הוא דקנסינהו רבנן, משום דבני דעה נינהו (כהנים, דבני דעה נינהו, וידעי שנאסרו הבמות אף לשם גבוה, והלכו ועבדו בבמה - הוא דקנוס רבנן), אבל כלים לא (אבל כלים לא קנסי?) או דלמא לא שניא (כהנים ששימשו לעבודת כוכבים אין צריך לומר שלא ישמשו עוד למקדש, כדכתיב ביחזקאל (מד"ב) 'וען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם וגו' וכתיב בתריה [פסוק יג] 'לא יגשו אלי לכהן לי'; ומדקאמר 'אין צריך לומר לדבר אחר' - מכלל דבית חוניו לאו דבר אחר הוא, ואפילו הכי קתני דכהנים אסירי, וקמיבעיא ליה לדבי יוסי: כלים מאי?)

אמר ליה: אסורים הן, ומקרא היה בידינו (בהנך דעבודת כוכבים: דהיכא דמדאורייתא הוה בהו טעמא להתיירא - קנסוהו רבנן אף על גב דלאו בני דעה נינהו, הכי נמי: אף על גב דלאו בית עבודת כוכבים ולא מיתסרי מדאורייתא - קנסוהו רבנן בכלים ככהנים) - ושכחנוהו.

איתיביה: (כהנים שבימי חזקיהו היו מגידין לו: (דברי הימים ב כט"ט) כל הכלים (של בית המקדש) אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו (לעבודת כוכבים) - הכנו וְהַקְדָּשָׁנוּ [והנם לפני מזבח ה'] - מאי? לאו 'הכנו' = דאטבלינהו (מטומאת עבודת כוכבים), 'הקדשנו' = דאקדישנהו (שחזרו ומשחזרו בשמן המשחה; אלמא כיון דמדאורייתא לא מתסרי, דהא הקדש נינהו, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו - אינהו נמי לא גזרו עלייהו, הואיל ולא בני דעה נינהו)?

אמר ליה: כרוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי (זהו המקרא ששכחתי): 'הכנו' = שגנזנום, 'והקדשנו' = שהקדשנו אחרים תחתיהם (אבל הנך קנסוהו רבנן וגנזום).

לימא מסייע ליה (שימוש ארבע לשכות שהיו במקצעות העזרה קא חשיב במסכת מדות (פ"א מ"ו): 'מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון', ואמר רב ששת: ששקצו לעבודת כוכבים (אלמא אף על גב דלהדיט לא מיתסרי: דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו - גזור בהו רבנן לגבי גבוה; ואף על גב דלאו בני דעה נינהו, ובבית חוניו נמי: אף על גב דלאו בית עבודת כוכבים, ולא מיתסרי כלים ידיה מדאורייתא - גזור בהו רבנן).

אמר רב פפא: התם - קרא אשכח ודרש (דמדאורייתא אסירי אפילו להדיט), דכתיב (יחזקאל ז, כב) [והסבותי פני מהם וחללו את צפוני] ובאו בה פריצים וחללוהו (מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל - יצאו כליו לחולין; וכיון דנפקי לחולין - קניניהו בהפקיירא, והווי להו דידהו, וכשנשתמשו בהן לעבודת כוכבים - נאסרו); אמרי (הנך דבית חשמונאי כשנצחום): היכי נעביד? ניתברינהו (על יד עובד כוכבים, כדי לבטלן)? (דברים כז, ו) אבנים שלמות [תבנה את מזבח ה' אלקיך והעלית עליו עולת לה' אלקיך]

אמר רחמנא (אבנים שלימות שאין בהם פגיונות, ואפילו בפגיונות סכין שתחגור בה צפורן - פוסלת בהן, כדאמרינן ב'הכל שוחטין' (חולין יח.))! ננסרינהו (לאחר שבירתן להשוות פגיומתן)? (דברים כז, ו) [ובנית שם מזבח לה' אלקיך מזבח אבנים] לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא (ועמדו וגנזום)! ואמאי? ניתברינהו (כדי לבטלן מעבודת כוכבים) ולישקלינהו לנפשיהו (שהרי חולין הן; וכדקאמרת 'ובאו בה פריצים וחללוהו')!

מי לא אמר רב אושעיא: 'בקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם משום כספא ודהבא של ירושלים' (שרובה הקדש); והוינן בה: ירושלים הויא רובא דעלמא? אלא אמר אביי: בקשו לגנוז (מטבעות של ירושלים): דינרא הדריאנא טוריינא (על שם מלכי רומי נעשו הצורות, ושם טוריינוס אדריינוס) שיפא (ישן ביותר שנישוף מחמת יושנו, ואין הצורה ניכרת) מפני טבעה של ירושלים, עד שמצאו לה מקרא מן התורה שהוא מותר: 'ובאו בה פריצים וחללוהו'.

התם [מטבעות] - לא אשתמשו בהו לגבוה, הכא [אבני מזבח] - כיון דאשתמש בהו לגבוה - לאו אורח ארעא לאשתמושי בהו הדיוטא.

משנה:

עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבריו, וישראל אין מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים (דעובד כוכבים פוסל אלוהו - ילפינן, ולא ישראל; וכל שכן דישאל אינו מבטל עבודת כוכבים דישאל: דאין לה בטילה עולמית, דהא 'ושם בסתר' כתיב (דברים כז, טו));

המבטל עבודת כוכבים מבטל משמשיה; ביטל משמשיה: משמשין מותרין, והיא אסורה.

גמרא:

מתני ליה רבי שמעון ברבי: עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבריו; אמר ליה: רבי! שנית לנו בילדותך 'עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל ישראל' (ועכשיו אתה שונה לנו 'ושל חבריו, אבל של ישראל לא)!!;

(ומקשי תלמודא:): דישראל מי קא מבטלה? והא (דברים כז, טו) [ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש] ושם בסתר [וענו כל העם ואמרו אמון] כתיב!! אמר רב הילל בריה דרבי וולס: לא! נצרכה שיש לו בה שותפות (ובזקנותו חזר בו: דאף על גב שיש לו שותפות - אינו יכול לבטל חלקו של ישראל).

בילדותו מאי קסבר ובזקנותו מאי קסבר? בילדותו סבר: ישראל - אדעתא דעובד כוכבים פלח: כיון דעובד כוכבים מבטל דנפשיה - דישראל נמי מבטלה; ובזקנותו סבר: ישראל - אדעתא דנפשיה פלח; כי מבטל עובד כוכבים - דנפשיה, דישראל לא בטיל.

איכא דמתני לה (לרבי הילל בריה דרבי וולס) אסיפא (דמתניתין): 'ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים'; פשיטא? אמר רבי הילל בריה

(עבודה זרה נג, א)

דרבי וולס: 'לא נצרכה שיש לו (לישראל) בה שותפות*' (והא גופה לא אצטריך לאשמועינן, דהא נמי פשיטא שאינו יכול לבטל חלקו של עובד כוכבים: שאפילו שלו אין יכול לבטל!); וקא משמע לן (אלא למידק מינה): ישראל הוא דלא מבטל דעובד כוכבים (חלק העובד כוכבים), אבל עובד כוכבים דנפשיה מבטל (אבל עובד כוכבים יכול לבטל חלק עצמו, ולא אמרין 'כי היכי דחלקו של ישראל לא בטיל - חלק של עובד כוכבים נמי לא בטיל').

[* מניין מעמיד רבי הילל את המשנה בשותפות? מדיוק לשון המשנה: 'שלו ושל חבריו' - אם מבטל של חברו, למה לומר לי שמבטל שלו? קל וחומר!?! אלא שלו - בודאי מבטל, וכן מבטל עבודה זרה שהיא 'שלו ושל חבריו', דהיינו בשותפות.] איכא דמתני לה אבריתא: 'רבי שמעון בן מנסיא אומר: עבודת כוכבים של ישראל אין לה בטילה עולמית'; מאי 'עולמית'? אמר רבי הילל בריה דרבי וולס: לא נצרכה אלא שיש לו לעובד כוכבים בה שותפות (אפילו ביטל עובד כוכבים חלקו - ההוא דישראל לא בטיל), וקא משמע לן דישראל - אדעתא דנפשיה פלח (ולא תלי בדעת עובד כוכבים).

משנה:

כיצד מבטלה*?

קטע ראש אזנה, ראש חוטמה, ראש אצבעה; פחסה (מיעכה בקורנס) אף על פי שלא חיסרה - ביטלה; רקק בפניה, השתיין בפניה, גררה (בטיט סחוב והשלך), זרק בה את הצואה - הרי זו אינה בטילה (דלפום שעתא רתח עלה, והדר פלח לה! כל הני ביטולי בעובד כוכבים קמיירי);

מכרה או משכנה: רבי אומר: ביטל, וחכמים אומרים: לא ביטל.

[**# לפי שראינו במשנה הבאה [נג, ב] שהניחוה בשעת שלום מותרת - משמע שאין צריך העכו"ם לעשות פעולה כלשהיא בפסל - די שישכח אותו! לפיכך נראה שהכוונה כאן: אם מצא ישראל פסל - מתי אסורה ומתי מותרת? אומרת משנתנו: אם יש בפסל הסימנים: קטוע ראש אזנה וכו' - הרי היא מותרת.]

גמרא:

כי לא חיסרה - במאי ביטלה?

אמר רבי זירא: שפחסה בפניה (וקלקל צורתה).

רקק בפניה והשתין בפניה [השתין בפניה, גררה, זרק בה את הצואה - הרי זו אינה בטילה]:

מנא הני מילי (דהדר פלח לה)?

אמר חזקיה: דאמר קרא: (ישעיהו ח, כא) [ועבר בה נקשה ורעב] והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה, וכתוב בתריה [פסוק כב] ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה [מעוף צוקה ואפלה מנדח]: דאף על גב דקלל מלכו ואלהיו (מקלל את עבודת כוכבים שלו ומבזה אותה) ופנה למעלה (לבו למעלה לשמים) - אל ארץ יביט (חוזר ועובד עבודת כוכבים שלו).

מכרה או משכנה: רבי אומר ביטל [נוחמים אומרים: לא ביטל]: [בענין 'מכרה'] זעירי אמר רבי יוחנן, ורבי ירמיה בר אבא אמר רב (פליגי בטעמא דמתניתין): חד אמר: מחלוקת בצורף (סתם לוקחי מתכת - צורפים הן) עובד כוכבים (שמכרה עובד כוכבים לצורף חבירו); התם קאמרי רבנן דלא בטלה, דסבר המוכר: כיון דלוקח זה עובד כוכבים הוא - פלח לה, ולא תבר לה), אבל בצורף ישראל - דברי הכל ביטל (מסתמא בטלה מדעתיה, דמידע ידע דהאי תבר לה), וחד אמר: בצורף ישראל מחלוקת. תוספות ד"ה אבל בצורף ישראל: לאו דווקא צורף, דאפילו שאינו צורף נמי: דכל ישראל לגבי עבודת כוכבים כצורף, מדמותיב: מהלוקח גרוטאות: ואי כשאינו צורף אסור - מאי קפריץ? דלמא בשאינו צורף איירי? אלא: אידי דנקט 'צורף עובד כוכבים' - נקט נמי 'צורף ישראל'.

איבעיא להו: בצורף ישראל מחלוקת, אבל צורף עובד כוכבים דברי הכל לא ביטל? או דלמא בין בזה ובין בזה מחלוקת? תא שמע: דאמר רבי: 'נראין דבריי כשמכרה לחבלה (דביטל), ודבריי חביריי (דלא ביטל) שמכרה לעובדה' (ומדקתני 'נראין דברי בהא' [מכאן ניתן לדייק: אבל דברי חביריי אין נראין בה - מכלל דחבריה נמי בלחבלה פליגי; ומדקאמר 'נראין דברי חביריי בלעובדה, אבל דבריי אין נראין בה' - מכלל דאיהו נמי עלה פליג, והכי קאמר: אני שמעתי בשתייהן 'ביטל' והן שמעו בשתייהן 'לא ביטל', ונראית משמועתי חביריי בלחבלה, ושמועתי חביריי משמועתי בלעובדה); מאי 'לחבלה' ומאי 'לעובדה'? אלימא 'לחבלה' = לחבלה ממש (שנתנה על מנת לחבלה), 'לעובדה' = לעובדה ממש, מאי טעמא דמאן דאמר ביטל (בלעובדה? הא בהדיא אמר ליה 'לשם עבודת כוכבים?! אלמא לא אפקיה מוכר מכלל עבודת כוכבים), ומאי טעמא דמאן דאמר לא ביטל (בלחבלה? הא ודאי בטלה מדעתיה)? אלא - לאו 'לחבלה' = למי שעתיד לחבלה, ומנו? - צורף ישראל (והאי סתמא זבין ליה; ודקאמרי רבנן דלא ביטל - מימר אמר: האי צורף ישראל - הדר מזבין לה לעובד כוכבים, ופלח לה; ורבי סבר: כיון דצורף ישראל הוא - מידע ידע האי עובד כוכבים דסתמא חבולי מחביל לה, ומתיכה בכור), 'לעובדה' = למי שעתיד לעובדה, ומנו? - צורף עובד כוכבים, ושמע מינה: בין בזה ובין בזה מחלוקת!?

לא, (לעולם בצורף ישראל אפילו לרבנן ביטל, והאי דקאמר רבי 'נראין דבריי כשמכרה לחבלה' - לאו דפליגי רבנן עליה דנימא 'נראין דבריי לשומעי מחלוקתינו מדברי חביריי', אלא רבי לפרושי פלוגתייהו אתא, ולא שמועינן דבצורף עובד כוכבים הוא דפליגי, ו) הכי קאמר: אמר רבי: נראין דבריי לחביריי (ומודים הם לי) כשמכרה לחבלה (כשמכרה למי שעתיד לחבלה), ומנו? - צורף ישראל, שאף חביריי לא נחלקו עלי אלא כשמכרה לעובדה, אבל לחבלה - מודו לי (שדברי חביריי - כשמכרה לעובדה הן; ולישנא דמלתא דיקא הכי: מדלא קתני 'נראין דברי חביריי' אלא 'ודברי חביריי' - מכלל ד'נראין' דרישא - לחביריו קאמר דנראין, הלכך: אי הוה תני טיפא 'נראין' הוה משמע 'נראין דברי חביריי לי בלעובדה', ואם כן במאי פליגי).

מיתיבי: 'הלוקח גרוטאות (שברי כספים) מן העובדי כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים: אם עד שלא נתן מעות משך - יחזיר (לעובד כוכבים, ויבטלנה, ואחר כך אם ירצה - יקחנה ממנו; ואף על גב דמשך - לא אמרינן 'עבודת כוכבים של ישראל היא ואינה בטילה': דהא משיכה בטעות הואי, דלא ידע שיש בהן עבודת כוכבים); אם משנתן מעות משך - יוליך (הנאה) לים המלח' (ואין רשאי להחזירה לעובד כוכבים וליטול מעותיו, ואף על גב דמשיכה בטעות הואי: כיון דיהב דמי, כי הדר שקלינהו - מיחיי כמאן דמזבן; אלמא אף על גב דזבין עובד כוכבים לישאל קתני 'אסורה', דלא בטלה) אי אמרת בשלמא 'בצורף ישראל מחלוקת' - הא מני? - רבנן היא; אלא אי אמרת 'בצורף עובד כוכבים מחלוקת, אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל' - הא (מתניתין, דישאל הוי לוקח, וקתני 'יוליך לים המלח') - מני?

שאני התם, (דהאי עובד כוכבים): דאדעתא דגרוטאות זבין, אדעתא דעבודת כוכבים לא זבין (לא ידע שיש שם עבודת כוכבים, אבל היכא דזבין עבודת כוכבים לבדה לצורף ישראל - דברי הכל ביטלה מדעתו).

תנו רבנן [תוספתא פ"ו מ"ב]: לוח עליה (עובד כוכבים אפילו מצורף ישראל), או שנפלה עליה מפולת (ואינו חש לפנותה), או שגנבוה ליסטיין (ואינו מחזר אחריה) או שהניחוה הבעלים והלכו למדינת הים:

(עבודה זרה נג, ב)

אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע (לקמיה פריך: הא לא הדור אמוריים שיצאו להלחם עם יהושע) - אינה בטילה.

וצריכא: דאי תנא 'לוח עליה' - מדלא זבנה לא בטלה, אבל נפלה עליה מפולת - מדלא קא מפני לה - אימא בטולי בטלה? צריכא; ואי תנא 'נפלה עליה מפולת' - משום דסבר: "הא מנחת, כל אימת דבעינא לה שקילנא לה", אבל גנבוה לסטים - מדלא קא מהדר אבתרה - בטולי בטלה? צריכא; ואי תנא 'גנבוה ליסטיין' - משום דסבר "אי עובד כוכבים שקיל לה - מפלח פלח לה, אי ישראל שקלה - אידי דדמיה יקריין מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה", אבל הניחוה הבעלים והלכו למדינת הים, מדלא שקלו בהדיהו - בטולי בטלה? צריכא.

'אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע אינה בטילה' - מידי מלחמת יהושע מיהדר הדור?

הכי קאמר: אם עתידין לחזור - הרי הוא כמלחמת יהושע, ואין לה בטילה (הרי היא אסורה כאותה עבודת כוכבים של אמוריים שיצאו למלחמה ודימו לחזור, לפיכך נאסרו עבודת כוכבים שלהם בהנאה, דכתיב 'לא ידבק בידך מאומה מן החרס' (דברים יג, יח) שהרי לא ביטלו מדעתם (ביציאתם).

ולמה לי למיתלייה במלחמת יהושע (ליתני 'אינה בטילה')? מלתא אגב אורחא קא משמע לן (לפי דרכו: שהיה צריך ללמדינו שלא בטל - נתן סימן לדבריו ללמדנו מתוך הסימן מילתא אחריית): כי הא דאמר רב יהודה אמר רב (לסיוע לרב יהודה, דאמר דילפינן איסור דעבודת כוכבים מאותן שבימי יהושע לכל דבריה): 'ישראל שזקף לבינה להשתחות לה (ולא השתחוה לה), ובא עובד כוכבים והשתחוה לה - אָסְרָה (אף על פי שאינה שלו)'.
- מנלן דאָסְרָה (אף על פי שאינה שלו)? - אמר רבי אלעזר: כתחילה של ארץ ישראל (אלמא ממלחמת יהושע יליף), דאמר רחמנא (דברים יב, ג) [ונתצתם את מזבחם ושברתם את מצבתם] ואשריהם תשרפון באש [ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא] (אלמא אילנות נמי אסירי); מכדי (הארץ וכל המחובר לה) ירושה היא להם (לישראל) מאבותיהם (שהרי לאברהם נאמר 'כי לך אתננה' [בראשית יג, ז]), ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו (וגוים שבאו אחרי כן לא יכלו לאסור בהשתחוה) ! ואי משום הנך (אשירות) דמעיקרא (היו קודם שניתנו לאברהם, ולא ידעינן הי ניהו) - בכיטולא בעלמא סגי להו (וקיימא לן [לקמן דף טז] 'עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים על כרחו' - ליכפינהו לעובדי כוכבים וליבטלינהו) !? אלא: מדפלחו ישראל לעגל - גלו אדעתיהו דניחא להו בעבודת כוכבים, וכי אתו עובדי כוכבים - שליחותא דידהו עבדי (הלכך הויה עבודת כוכבים של ישראל ואינה בטילה עולמית) ! הכי נמי: ישראל שזקף לבינה - גליא דעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים, וכי אתא עובד כוכבים ופלח לה - שליחותא דידהו קעבד.

ודלמא בעגל הוא דניחא להו, במידי אחרינא לא (ולא אסרי אשירות, דהא לאו שליחותיהו הוה) ? אמר קרא (שמות לב, ד) [ויקח מידם ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו] אלה אלהיך ישראל [אשר העלך מארץ מצרים] - מלמד שאיו לאלוהות הרבה ! אימא כל דכהדי עגל (אותן אשירות שהיו באותו הזמן אסרו דשליחותיהו הוה אבל הנעבדות מכאן ואילך שחזרו בתשובה לאו שליחותיהו הוה) ניתסרו, מכאן ואילך נישתרי ! מאן מוכח (מי יודע איזו היתה באותה שעה ואיזהו נעבדה אחרי כן) ?

משנה :

עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה (דאין דעתם לחזור) בשעת שלום - מותרת (הואיל ויצאו לדעת ולא נטלוה עמהם - ביטלוה) ; בשעת מלחמה - אסורה ;

בימוס יאות של מלכים (אבני גזית המתוקנין בדרך מהלך המלך וכשהמלך עובר מושיבין שם עבודת כוכבים והוא משתחוה לה) - **הרי אלו מותרות, מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים** (כלומר: מפני שצריך להעמידה בשעה שהמלכים עוברים: שאינן וכוונות למושב עבודת כוכבים כל שעה, אלא לאותה שעה; ולקמן פריך: ומשום הכי מותרין? בתמיהה!) .

[תו"ט: מפני שמעמידין אותם בשעה שהמלכים עוברים - פי' הר"ב: ופעמים שהמלכים עוברים בדרך אחרת, ואין חוששין להם, הלכך לאו משמשי עבודה זרה חשיבי. וכן ל' רש"י. וז"ל הר"ן: כיון שלפעמים וכו' לא קביעי למחשבינהו משמשי עבודה זרה, ולא לתר מייאשי מינייהו, והוי ליה כע"ז שהניחו עובדיה דשריא. ע"כ. והתוס' כתבו: והכומרים שעבדום - לא עשאום ע"ז אלא לצורך המלכים, וכשרואין שאין המלכים חוששין בהם - גם הם מבטלים אותה. ע"כ. והרמב"ם מפרש בענין אחר: שכשמוחק מלך אחר - מקימין בימוס אחרת, וזהו 'כשהמלכים עוברים': ר"ל ממלכותן; ולא ידעתי למה הרמב"ם בחבורו, וכן הטור לא העתיקו בבא ז]

גמרא:

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: בית נמרוד (מגדל שבנו דור הפלגה לעבודת כוכבים, ונמרוד היה מלך עליהם) - **הרי היא כעבודת כוכבים שהניחו עובדיה בשעת שלום, ומותר: אף על גב דכי בדרינהו רחמנא** (שנאמר 'ויפץ' אותם' [בראשית י"ח]), **כשעת מלחמה דמי, אי בעיא למיהדר - הדור; מדלא הדור - בטולי בטלה.**

בימוס יאות של מלכים הרי אלו מותרות [מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים]:

וכי מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים - מותרין?

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכי קאמר: מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברים, ומלכים מניחין דרך זו והולכין בדרך אחרת (ואין חוששין להן; הלכך לאו משמשי עבודת כוכבים חשיבי) .

כי אתא עולא, יתיב אבימסא פגימא; אמר ליה רב יהודה לעולא: והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו 'בימוס שנפגם אסור', ואפילו למאן דאמר 'אין עובדים לשברים' - הני מילי עבודת כוכבים, דזילא ביה מלתא למפלח לשברים, אבל האי [בימוס] - לא איכפת ליה (לעובד כוכבים אי נשבר, דאכתי חזי למושב עבודת כוכבים)?

אמר ליה: מאן יהיב לן מעפרא דרב ושמואל ומלאינן עיינין! הא רבי יוחנן וריש לקיש, דאמרי תרוייהו 'בימוס שנפגם מותר, ואפילו למאן דאמר 'עובדין לשברים' - הני מילי עבודת כוכבים: דכיון דפלח זילא ביה מילתא לבטולה, אבל הני - שקלי להאי (בימוס), מאחר שנפגם, ושדו ליה לבראי) ומייתו בימוס אחרינא!

תניא כוותיה דרבי יוחנן וריש לקיש: 'בימוס שנפגם מותר; מזבח (שמקריבין עליו זבח לעבודת כוכבים) שנפגם אסור עד שינתץ רובו'.

היכי דמי 'בימוס' היכי דמי 'מזבח' (מנא ידוע לן הי הוה בימוס למושב, והי הוה מזבח שמקריבין עליו, דנפרוש מיניה)?

אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן: בימוס = אבן אחת; מזבח = אבנים הרבה.

(עבודה זרה נד, א)

אמר חזקיה: מאי קרא (דמזבח הוי אבנים הרבה, ואיסורו עד שינתץ רובו)? - (ישעיהו כ"ט), [לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פרי הסר חטאתו] בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים: אי איכא כאבני גיר מנופצות (כפור; גרושל"א) - לא יקומו אשרים וחמנים (שוב לא יקריבו עליו), אי לאו (דלא ניתצו) - יקומו.

תנא: 'נעבד' (בבעלי חיים הנאסר לגבוה): (אם) שלו (היה כשהשתחוה לו) - אסור; ושל חבירו - מותר (אינו נאסר לגבוה) 'ורמינהי' (תוספתא פ"ו מ, ג): 'איזהו נעבד? - כל שעובדים אותו, בין בשוגג ובין במזיד, בין באונס ובין ברצון' ('מזיד' ו'רצון' חדא הוה, אלא תנא 'רצון' אצל אונס); האי 'אונס' היכי דמי? לאו כגון דאנס בהמת חבירו והשתחוה לה?

אמר רמי בר חמא: לא! כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמתו דידיה.

תוספות ד"ה כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמה דידיה. פירוש 'אנסוהו': שאמרו להרגו אם לא ישתחוה מאליו; אבל אין לפרש שכפפו קומתו בעל כרחו, דאם כן הוא לא היה עושה כלום אלא אם עשו מעשה בגופו, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

מתקיף לה רבי זירא: אונס רחמנא פטריה, דכתיב (דברים כב, כו) ולנערה לא תעשה דבר [אין לנער חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה]! ?

[## אבל הנערה נבעלה ואסורה לכהן גדול - וכן נאמר שהנעבד אסור לגבוה! ?]

תוספות ד"ה מתקיף לה רבי זירא אונס רחמנא פטריה. תימה: מאי קפריך? נהי דפטור ממיתה בדיעבד, מכל מקום לכתחלה הוא חייב למסור עצמו למיתה, ואם כן למה לא יאסר מטעם 'נעבד', דהא פרהסיא, דבסמוך לרבא קרי ליה 'נעבד' מטעם דחייב למסור עצמו, ואף על גב דבדיעבד פטור, דכל אונס פטור! ואין לומר דלרבי זירא אונס רחמנא פטריה מכל וכל, ואפילו לכתחלה אין למסור עצמו על כך, דאם כן מאי ראייה מייתי 'ולנערה לא תעשה'? אדרבה: מיניה ילפינן דחייב למסור עצמו - בשלהי 'בן סורר ומורה' (סנהדרין דף עד). חוץ ממצוה קלה, דקאמר 'הרי זה בא ללמד ונמצא למד: מה רוצח יהרג ואל יעבור - אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור', ואדרבה: קרא 'דוחי בהם' הוה ליה לאיתויי, דמיניה תמצא להוציא אונס, כדאמר רבא! ועוד קשיא: מאי קא מסייעי ליה לרבא בסמוך מבימוסיות בשעת הגזרה דאסורות? אפילו רבי זירא נמי יודע בזה [אולי צ"ל 'יודה בזה'], כיון דבשעת הגזרה הוא - חייבין למסור עצמן, כדאמרין בשלהי 'בן סורר ומורה': דאפילו מצוה קלה - יהרג ואל יעבור; ונראה לרבינו יצחק לפרש: דבין רבי זירא ורבא לא פליגי בהא דלכתחלה חייב למסור עצמו, ורבי זירא הכי פריך: אונס רחמנא פטריה - דיעבד, דכתיב 'ולנערה לא תעשה דבר' אף על גב שיש לו למסור עצמו - אין לאסור בהשתחוותו; ורבא מסיק דהואיל ובפרהסיא חייב למסור עצמו - 'עבודת כוכבים' קרינא ביה, ואף על פי כן בדיעבד פטור; והשתא מסייע שפיר לרבא מבימוסיות: דמשום דחייב למסור עצמו - אסור להו; ואי תימא: מאי קא מייתי למפטור אונס מ'ולנערה' התם בדיון הוא דפטורה, משום דקרקע עולם היא? - יש לומר: דלא הוזכר קרקע עולם לענין פטור המיתה, ואין טעם לפטור ממיתה אלא משום אונס; תדע: שהרי אם היתה נבעלת ברצון - היתה חייבת, ואף על גב שהיא קרקע עולם! וקרקע עולם - לגבי מסירת עצמה למיתה הוזכר, דמה הטעם אינה חייבת למסור עצמה אם לא שיאמרו לה "או תהרג או תביא עליך הערוה", אבל אם אמרו לה "או תניחי שיבעלך או תהרג" - אין לה למסור עצמה, דמרוצח ילפינן, ושם אין לו הטעם למסור עצמו, אלא שלא יהרוג בידיה! אבל היכא דלא עבד מעשה, כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמטין - ודאי אין למסור עצמו.

אלא אמר רבא: הכל (בין אונס בין רצון) היו בכלל (שמות כד,) [לא תשתחוה להם ו]לא תעבדם [כי אנכי ה' אלקיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנא], וכשפרט לך הכתוב (ויקרא יח, ה) [ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם] וחי בהם [אני ה'] - ולא שימות בהם - יצא אונס; והדר כתב רחמנא (ויקרא כב, לב) ולא תחללו את שם קדשי [ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם]: דאפילו באונס; הא כיצד? הא בצנעא והא בפרהסיא (לא תחללו; והאי דקתני אונס אסור - בפרהסיא).

אמרו ליה רבנן לרבא: תניא דמסייעא לך: 'בימוסיות של עובדי כוכבים בשעת הגזרה' (שעת גזרה פרהסיא הוא, ואונס הוא), אף על פי שהגזרה בטלה - אותן בימוסיות לא בטלו.

אמר להו: אי משום הא - לא תסייען; אימר 'ישראל מומר הוה, ופלח לה ברצון'.

רב אשי אמר: לא תימא 'אימר' אלא ודאי ישראל מומר הוה (דאי אפשר בכל העובדין שלא יהא בהן אחד מומר: אחרי שרואה את ישראל ידם מטה - נוטה לבו לעבודת כוכבים) ופלח לה ברצון.

חזקיה אמר: (לעולם 'אונס' דקתני - שאנס בהמת חבירו, ואפילו הכי לא תרמינהו אהדדי: דהא דתני 'אסור' -) כגון שניסך לעבודת כוכבים יין על קרניה (בין קרניה של בהמת חברו, דעביד מעשה; והא ודאי מיתסרא, כדיליף לקמן (ע"ב))

מתקיף לה רב אדא בר אהבה: האי - 'נעבד' הוא (בתמיהה: 'נעבד' לא קרי אלא שעשה את הבהמה עצמה עבודת כוכבים)? האי - בימוס בעלמא הוא (בימוס בעלמא שוויה), ושרייה (ובעלי חיים לא מיתסרי משום משמשי עבודת כוכבים)! ?

אלא אמר רב אדא בר אהבה: כגון שניסך לה יין בין קרניה דעבד בה מעשה (שעשה עבודת כוכבים ועשה בה מעשה; אבל בהשתחואה או עבודה אחרת דלא בגופה - לא מיתסר דבר שאינו שלו) -

וכי הא: דאתא עולא, אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו 'המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה' - עשה בה מעשה אסרה.

אמר להו רב נחמן: פוקו ואמרו ליה לעולא: כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל, דאמר רב הונא: היתה בהמת חבירו רבוצה בפני

עבודת כוכבים, כיון ששחט בה סימן אחד (לעבודת כוכבים) – אסרה; מנא לן דאסרה? אילימא מכהנים (שאנסוס מלכי ישראל לעשות כומרים לעבודת כוכבים, וכתוב 'ולא יגשו אלי לכהן' (יחזקאל מד, יג)), ודלמא שאני כהנים דבני דעה ניהו (וקנסא הוא)? ואלא מאבני מזבח (שגנוזים מלכי בית חשמונאי משום דשיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים, ואף על גב דהקדש הוה, ולא יכול העובד כוכבים לאסרן – אפילו הכי: כיון דעבוד מעשה – אסרינהו רבנן)? – ודלמא כדרב פפא (דאמר קרא אשכחו ודרוש שיצאו לחולין וקנאום העובדי כוכבים, ויכלו לאסרן)?

(עבודה זרה נד, ב)

ואלא מכלים (של בית המקדש שהזניחם אחז), דכתיב (דברי הימים ב כט, יט) ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו [והנם לפני מזבח ה'], ואמר מר: 'הכנו' = שגנוזנום, 'והקדשנו' = שהקדשנו אחרים תחתיהן; והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו! אלא כיון דעבד בהו מעשה – איתסרו להו (גזרו עליהם חזקיה [המלך] וסיעתו איסור עולם אף להדיוט, דקתני 'גנוזים', ולא אמרינן 'ליפרקו וליפקו לחולין'); הכא נמי: כיון שעשה בה מעשה – אסרה.

כי אתא רב דימי – אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה, חפר בה בורות שיחין ומערות (לעבודת כוכבים) – אסרה (אף להדיוט).

כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו 'המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן' (להדיוט, אפילו הן שלו), עשאן חליפין לעבודת כוכבים (החליפן בעבודת כוכבים: שהיתה לו עבודת כוכבים והחליפה לעובד כוכבים בבהמתו) – אסרן.

כי אתא רבין, אמר: פליגו בה רבי ישמעאל בר רבי יוסי ורבנן: חד אמר חליפין אסורין, חליפי חליפין מותרין, וחד אמר: אפילו חליפי חליפין נמי אסורין.

מאי טעמא דמאן דאמר חליפי חליפין אסורין?

אמר קרא (דברים ז, כב) [ולא תביא תועבה אל ביתך] והיית חרם כמוהו [שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא] – כל שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו.

ואידך?

אמר קרא '[כי חרם הוא] – הוא, ולא חליפי חליפין.

ואידך?

ההוא מיבעי ליה למעוטי ערלה וכלאי הכרם, שאם מכרן וקידש בדמיהן – מקודשת (והכי משמע: הוא תופס את דמיו, כדאמרן: 'כל שאתה מהיה', אבל ערלה – היא אסורה בכל מקום שהיא, אבל דמיה אינה תופסת לאסרן, ואם מכרן וקידש בדמיהן – מקודשת: דלא מיתפסי באיסורא, וממונא הוא אף על גב דאיהו אסור לאתהנווי מינייהו; מיהו ההיא הנאה מטיא לה על ידי ערלה, אבל איהי לא מערלה קא מטיא ליה! ודוקא קידושי אשה, אבל איתהנווי מינייהו מדרבנן אסור).

ואידך?

ערלה וכלאי הכרם לא צריכי מיעוטא, דהויא להו עבודת כוכבים ושביעית שני כתובין הבאין כאחד (לתפוס דמיהן באיסורן, אף על פי שהן אסורין בכל מקום שהן), וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין; עבודת כוכבים – הא דאמרן ('והיית חרם כמוהו'); שביעית – דכתיב (ויקרא כה, יב) כי יובל היא קדש תהיה לכם [מן השדה תאכלו את תבואתה]: מה קדש תופס את דמיו (דכתיב 'ופדה בערך' [ויקרא כז, כז])

ואסור – אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה; אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין – אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאה לחולין? – תלמוד לומר: 'תהיה' – בהוייתה תהא; הא כיצד? לקח בפירות שביעית בשר – אלו ואלו מתבערין בשביעית (נאכלין קודם הביעור: קודם שיכלה לחיה מן השדה אותו המין שמכר); לקח בבשר דגים – יצא בשר נכנסו דגים (דכולי האי לא תפיס); בדגים יין – יצאו דגים נכנסו יין; ביין שמן – יצא יין ונכנס שמן; הא כיצד? – אחרון אחרון נתפס בשביעית, ופרי עצמו (פרי של שביעית שמכר ראשון) – אסור.

ואידך קסבר: שני כתובין הבאין כאחד מלמדין, ואיצטריך 'הוא' למעוטינהו.

תוספות ד"ה משום דהויא עבודת כוכבים ושביעית שני כתובין הבאים כאחד: תימה: הא אין שניהם שוין, דעבודת כוכבים - חליפין אטורין עד סוף כל העולם, ובשביעית - דוקא אחרון נתפס והשאר מותרין; ואם כן - אי הוי כתיב חד - לא אתי חבירה מיניה!?

משנה :

שאלו את הזקנים ברומי: אם אין רצונו בעבודת כוכבים - למה אינו מבטלה?

אמרו להן: אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין - היה מבטלו; הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות; יאבד עולמו מפני השוטים?

אמרו להן: אם כן יאבד דבר שאין צורך לעולם בו ויניח דבר שצורך העולם בו?!

אמרו להן: אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו (העובדין לחמה וללבנה אם היינו רואין ששאר עבודות כוכבים חריבות מעצמן, ואלו קיימות - היינו מודים לאלו), שאומרים 'תדעו שהן אלוהות, שהרי הן לא בטלו'.

גמרא :

תנו רבנן [תוספתא פ"ז מ"ג]: שאלו פלוסופין (חכמי האומות) את הזקנים ברומי: אם אלהיכם אין רצונו בעבודת כוכבים - מפני מה אינו מבטלה? אמרו להם: אילו לדבר שאין העולם צורך לו היו עובדין - הרי הוא מבטלה; הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות - יאבד עולם מפני השוטים? אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין.

דבר אחר: הרי שגזל סאה של חטים והלך וזרעה בקרקע, דין הוא שלא תצמח! אלא עולם כמנהגו נוהג והולך, ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין;

דבר אחר: הרי שבא על אשת חבירו: דין הוא שלא תתעבר! אלא עולם כמנהגו נוהג והולך, ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין. והיינו דאמר ריש לקיש: אמר הקב"ה: לא דיין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי (רושם שלי שאני רושם בו - ובלע"ז קוי"ן - עושין הפקר לכל: שכל הרוצה לחתום בו - יחתום בו; כלומר: שבאין על הערוה על כרחי, ומולידין) אלא שמטריחין אותי (שאני יוצר הוולד) ומחתימין אותי בעל כרחי (ומולידין, שהרי גזרה לפני שינהוג העולם כמנהגו; ומיבעיא לי היכא איתמר דריש לקיש, ובאיזה מקרא הוא דורש קבלה זו שהקב"ה קובל על כך; ובתנחומא דריש מאותו פסוק 'צור ילדך תשי וגו' [דברים ל"ח]).

שאל פלוספוס אחד את רבן גמליאל: כתוב בתורתכם (דברים ט"ז), 'כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא (מתקנא לנקום את עובדיהם)' - מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה?

אמר לו: אמשול לך משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד, ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב, והעלה לו שם על שם אביו; וכשהוא נשבע - אומר "בחי כלב אבא"; כששמע המלך - על מי הוא כועס? על הבן הוא כועס או על הכלב הוא כועס? הוי אומר על הבן הוא כועס!

אמר לו: 'כלב' אתה קורא אותה, והלא יש בה ממש?!

אמר לו: ומה ראית?

אמר לו: פעם אחת נפלה דליקה בעירנו, ונשרפה כל העיר כולה, ואותו בית עבודת כוכבים לא נשרף!

אמר לו: אמשול לך משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה: כשהוא עושה מלחמה - עם החיים הוא עושה (מלחמה ומכלה את ממונם)? או עם המתים הוא עושה? הוי אומר עם החיים הוא עושה! אמר ליה: 'כלב' אתה קורא אותה? 'מת' אתה קורא אותה? אם כן יאבדנה מן העולם?!

אמר לו: אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין - הרי הוא מבטלה; הרי הן עובדין לחמה וללכנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים (אפיקי מוצאי מים) ולגאיות, יאבד עולמו מפני שוטים? וכן הוא אומר:

(עבודה זרה נה, א)

(צפניה א, ב) אסוף אסף כל מעל פני האדמה (כלומר: האכלה את הכל? בתמיהה!) נאם ה' [פסוק ג] אסף אדם ובהמה, אסף עוף השמים ודגי הים; והמכשלות את הרשעים [והכרתי את האדם מעל פני האדמה נאם ה'] (כל דברים שהרשעים נכשלין בהן); וכי מפני שהרשעים נכשלים בהן יאבדם מן העולם? והלא לאדם הן עובדין?! (סוף הפסוק שם); 'והכרתי את האדם מעל פני האדמה' (בתמיהה: שהרי אף לאדם הן עובדין)?

שאל אגריפס שר צבא (עובד כוכבים היה, ממונה על ראשי גייסות, ובימי אגריפס המלך היה) את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם (דברים ז, כד) 'כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא' - כלום מתקנא אלא חכם בחכם וגבור בגבור ועשיר בעשיר? אמר לו: אמשול לך משל למה הדבר דומה: לאדם שנשא אשה על אשתו; חשובה ממנה - אין מתקנאה בה (אשתו הראשונה אינה מקפדת [כל כך] לשנוא את בעלה), (אבל אם) פחותה ממנה מתקנאה בה (ומקפדת עליו לשנאתו).

אמר ליה זונין (ישראל היה) לרבי עקיבא: לבי ולבך ידע דעבודת כוכבים לית בה מששא, והא קחזינן גברי דאזלי כי מתברי (פסחים ההולכין לעבודת כוכבים: שנתפרקו איבריהן מחמת חוליין), ואתו (וחוזרין) כי מצמדי (באיברין מצומדים) - מאי טעמא?

אמר לו: אמשול לך משל למה ד: לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים, ובא אדם אחד והפקיד לו בעדים; פעם אחד שכח והפקיד אצלו שלא בעדים; אמרה לו אשתו: בוא ונכפרנו! אמר לה: וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן - אנו נאבד את אמונתנו? אף כך: יסורין, בשעה שמשגרין אותן על האדם - משיביעין אותן שלא תלכו אלא ביום פלוני, ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית ועל ידי פלוני ועל ידי סם פלוני; כיון שהגיע זמנן לצאת - הלך זה לבית עבודת כוכבים; אמרו יסורין: דין הוא שלא נצא! וחוזרין ואומרים: וכי מפני ששוטה זה עושה שלא כהוגן אנו נאבד שבועתנו?

והיינו דאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (דברים כח, נט) [והפלא ה' את מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלת ונאמנות] וחלים רעים ונאמנים: רעים בשליחותן (שמיסרים את הגוף) ונאמנים בשבועתן.

אמר ליה רבא בר רב יצחק לרב יהודה: האיכא בית עבודת כוכבים באתרינן, דכי מצטריך עלמא למטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו 'שחטו לי גברא ואיתי מטרא!'; שחטו לה גברא ואטי מטרא! אמר ליה: השתא, אי הוי שכיבנא לא אמרי לכו הא מלתא דאמר רב: מאי דכתיב (דברים ז, ט) [ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחית להם ועבדתם] אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים [תחת כל השמים] - מלמד שהחליקן בדברים (מניחן לטעות) כדי לטורדן מן העולם; והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (משלי ג, ד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן? - בא לטמא פותחין לו, בא לטהר מסייעין אותו.

משנה:

לוקחין גת בעוטה (שִׁבְעָטָה וְדָרְכָה עובד כוכבים) מן העובד כוכבים אף על פי שהוא נוטל בידו (ענבים מתוך יין בעדשים של גת שקורין מיי"ש) ונותן לתפוח (אסיפת גל הענבים שתחת הקורה קרי 'תפוח', ובלע"ז ש"ק);

ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור (וקסבר תנא דידן: לא הוי יין נסך עד שירד לבור); תוספות ד"ה לוקחין גב בעוטה: 'אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח - אינו נעשה יין נסך עד שירד לבור' - כך הגירסא; ויש ספרים שגורסין 'ואינו', והוי סיפא פירוש דרישא; אבל אותן ספרים שגורסין 'ואינו' בוי"ו, וא"כ נשמע דין אחר: שאפילו נגע עובד כוכבים בקילוח המושך מן הגת וירד לבור - אינו

נאסר; וקשיא: אמאי אצטריך למיתני 'אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח? הא מסיפא שמעינן יותר: שאינו נעשה יין נסך כלל, עד שירד לבור; וי"ל דלא זו אף זו קתני; אי נמי תנא סיפא לגלויי רישא: דלא תימא דנתינה לתפוח: כשהכל נאסף אל התפוח - הוי כאילו ירד לבור, קמ"ל סיפא דירד לבור דוקא.

ירד לבור - מה שבבור אסור (אם נגע בו העובד כוכבים אחרי כן; בור היו עושין לפני הגת, והכלי נתון שם לקבל היין, ויש שטחין הבור בסידי והיין משתמר בתוכו, ואינו מאבד טפה והוא 'בור סיד') **והשאר מותר**.

תוספות ד"ה ירד לבור מה שבבור אסור. פ"ה: 'אם נגע בו עובד כוכבים אחרי כן' משמע מתוך פירוש דר"ל והשאר מותר ואפי' יגע בו עובד כוכבים; וכן נראה, דנימא דקתני סיפא דומיא דרישא: דנתינה לתפוח מיירי בנגיעה אף 'מותר' דסיפא מיירי בנגיעה; אבל אין לפרש דר"ל 'והשאר מותר' שאינו נאסר כשנגע העובד כוכבים במה שבבור ע"י נצוק, אבל ודאי אם נגע העובד כוכבים הוי אסור במגע עובד כוכבים, דשפיר הוי קרוי 'יין' כיון שנתן הכל אל התפוח, דאם כן, כי מקשה מינה בגמ' לרב הונא, דאמר 'כיון שהתחיל לימשך עושה יין נסך' - לישני ליה דרב הונא איירי במגע עובד כוכבים, דמתניתין נמי הכא אסרה, דלא שריא השאר אלא ע"י נצוק; וכ"ת דמקשי: מ"מ שפיר דסמוך אהא דשמעינן ליה לרב הונא דאית ליה בפ"ב (לקמן עב). דנצוק חבור, ובמתניתין משמע דנצוק אינו חבור מדקא שרי השאר שבגת, דא"כ הוה ליה לתלמודא לאתויי מלתיה דרב הונא דלקמן כיון דמכח דההיא פריך! לכן נראה כפי' רש"י דמיירי מתניתין דהשאר מותר אף בנגיעת עובד כוכבים; והשתא ניחא דליכא לשנויי בגמ' דמתניתין לא מיירי בגמ' עובד כוכבים ורב הונא איירי במגע עובד כוכבים, דע"כ מתני' נמי מיירי במגע עובד כוכבים, כדפרישית; ור"י פי' דודאי מיירי במתני' בנצוק נמי, ואשמעינן שהשאר אינו נאסר מטעם נצוק, מדקאמר עלה בגמרא 'לא שנו אלא שלא החזיר גרוגותי לגת' - פי' ואז מותר, שאינו נאסר מטעם נצוק בר נצוק, ופריך: גרוגותי גופה במאי מתסרא? ומשני: בנצוק; אלמא מתני' נמי מיירי בנצוק, כדפרישית; ורשב"ם פי' מה שבבור אסור אף בלא נגיעת עובד כוכבים מטעם כחו של עובד כוכבים דגזרי ביה רבנן, כדאמרין לקמן בפ"ב (דף עב); וה"נ מכח דריכתו בגת - נמשך היין ויורד לבור, והשאר מותר: שאינו נאסר מכחו, כיון שאינו עדיין יין, וגם אינו נאסר לא במגע ולא בנצוק, כדפרישית.

תוספות ד"ה והשאר מותר: פי' אף בשתיה, כפ"ה; אבל הר"ר שמעיה פי' מותר בהנאה; דאינו נעשה יין נסך ליאסר בהנאה עד שירד לבור, אבל בשתיה מיהא אסור; וכן ברישא: 'לוקחים גת בעוטה כו' אע"פ שנוטל כו' - ואינו חשוב כאיסורי הנאה; והקשה הר"ר אלחנן: חדא - דלשון 'לוקחין' משמע דמותר אף בשתיה; ועוד: דבגמ' - כי פריך לרב הונא - לישני ליה דמותר דמתני' - היינו בהנאה, וכי קאמר רב הונא - בשתיה קאמר; ואי פריך משום דהזכיר רב הונא 'יין נסך' דמשמע אף בהנאה - הא לקמן נמי קאמר רב 'תינוק בן יומו עושה יין נסך' והיינו בשתיה דוקא, כדלקמן (דף מ). בגמ' לכך נראה לפרש כפי' רש"י; והא דאמרין בפרק בתרא (לקמן דף עב): גבי גת של אבן שזפתה עובד כוכבים - ינגב, ושל עץ: רבי אומר: ינגב, וחכמים אומרים: יקלוף הזפת, ואיכא דאמר דוקא זפתה, אבל דרך בה - לא סגי לה בניגוב, ואמאי? הא קתני הכא דלוקחים גת בעוטה? ויש לומר דהתם איירי למשנה אחרונה, דקי"ל כוותיה, וכי פריך התם מתניתין אברייא - הוה מצי לשנויי 'כאן למשנה ראשונה כאן למשנה אחרונה', אלא ניחא ליה למימר מתניתין בלא דרך בה, ברייתא בדרך בה, ולאוקומי תרוייהו למשנה אחרונה.

[מכאן השווה עם התוספתא פ"ח מ"א בשם רבי מאיר] **דורכין עם העובד כוכבים בגת** (ולא אמרין משתכר באיסורי הנאה הוא, דאפילו בשתיה סבר האי תנא דשרי כל זמן שלא ירד לבור; ומשום 'גורם טומאה' ליכא: שמשעה שדרך בהן העובד כוכבים מעט - נטמאו; ומשום 'מסייע ידי עובדי עבירה' ליכא: שהעובד כוכבים לא נצטווה על כך),

תוספות ד"ה דורכין עם העובד כוכבים בגת: פ"ה ומשום גרם טומאה ליכא: דמשעה שדרך בהן עובד כוכבים מעט - נטמאו; משמע מתוך פירוש ש'דורכין' - בסוף דריכה קאמר; וכן נראה לר"י: דאין לפרש 'דורכין' בתחלת דריכה, ומטעם שנטמא הכל בגת טמאה, דא"כ ישראל העושה פירותיו בטומאה - אמאי לא דורכין עמו, כיון שנטמא הכל בגת טמא? לכך נראה כפרש"י: דבסוף דריכה קאמר, וכן משמע בירושלמי, דקתני 'דורכין עם העובד כוכבים בגת' הדא דאת אמרת והוא שהלכו עליו דריכת שתי וערב, אבל לא הלכו עליהן שתי וערב - לא.

(עבודה זרה נה, ב)

[המשך המשנה]

אבל לא בוצרין עמו (לפי שנותנין בגת טמאה, וגורם טומאה הוא: שנותנין לגת - לשם דריכה הוא, ודריכתו נטמא, וקודם דריכה ודאי לא מקבלי טומאה, דסתמא לא הוכשרו; והא דקיימא לן 'הבוצר לגת הוכשר' - היינו היכא דהוכשר ודאי; וקסבר: אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י);

תוספות ד"ה אבל לא בוצרין: פ"ה לפי שנותנין בגת טמאה; וה"ה דהוה מצי למימר שמא יבצרו בכלים טמאים; ונ"ל כי לפי מה שפ"ה - ניחא: דאפי' אם בצרם בכלים טמאים - לא נטמאו עד שלא הוכשרו, דסתמא לא הוכשרו.

ישראל שהוא עושה (פירותיו) בטומאה (עובר עבירה הוא, שהרי נצטווה על כך) - (הלכך) **לא דורכין ולא בוצרין עמו** (אפילו דורכין נמי אסור, שדריכתו בעבירה בגת טמאה, ודריכתו הוא עיקר טומאתו: כשנעשין משקה הן טמאין על ידי הגת, ואסור לסייע ידי עובדי עבירה, אלא פורשין מהן כדי שלא ירגיל בכך; אבל עובד כוכבים - לאו עובר עבירה הוא, שלא נצטווה), **אבל מוליכין עמו חביות (ריקניות) לגת, ומביאין עמו (חביות מלאות) מן הגת** (דאין כאן עבירה: דמאחר שנטמאו בגת - מותר לתת היין בחביות טמאות).

נחתום שהוא עושה בטומאה - לא לשיין ולא עורכין עמו (שכל מעשה עריכה זו בעבירה), אבל מוליכין עמו פת לפלטר (שאופה את הפת).
 תוספות ד"ה אבל מוליכין פת לפלטר: פ"ה אופה הפת, ולא נהירא, דה"ל למימר 'לתנור'; ועוד: דאמרינן בתוספתא 'אין מסייעין נחתום העושה בטומאה, ואין מוליכין עמו (גרונות) לתנור' - לכך נראה 'פלטר' = נחתום קטן, שלוקחין הרבה ככרות ביחד מן הנחתום גדול כדי למוכרם על יד על יד; וטעמא דמוליכין עמו פת לפלטר - היינו משום שכבר נגמרה מלאכת העבודה, וזו מלאכה אחרת היא, אבל ודאי הולכה לתנור - אסורה, שזו היא סוף הלישה! ובפרק 'הזהב' (ב"מ דף נו.) נמי משמע דפלטר הוא נחתום קטן, דקתני 'נחתום - מחד גברא זבין, פלטר - מתרי תלת גברי זבין'; ובירושלמי נמי קאמר פלטר משתמש הוא בכמה נחתומין.

גמרא:

אמר רב הונא: יין, כיון שהתחיל להמשך (שהגת עשויה במדרון, ומשעה שהוא נמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי 'יין') - עושה יין נסך.

תנן: 'לוקחים גת בעוטה מן העובד כוכבים ואף על פי שנטל בידו ונתן לתפוח'!!

אמר רב הונא: בגת פקוקה (שפקקו הצינור על פי הבור שלא יכול לירד) ומלאה (והיא היתה כולה מלאה ענבים, ולא נמשך בה יין ולא זו ממקומו, אלא במקום שנסחט שם עומד).

(ומקשין): תא שמע (והא קתני): 'ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור'!
 (אבל ל'נמשך' לא חיישינן)?

הכי נמי בגת פקוקה ומלאה (ואשמעינן: בגת מלאה - אין בה משיכה עד שיטול פקק שלפניה וירד היין, והיא משיכתו מיד).

תא שמע: 'ירד לבור - מה שבבור אסור, והשאר מותר'! (והא הכא דהתחיל לירד, והרי נמשך, וקתני 'מה שבגת מותר')?

אמר רב הונא: לא קשיא: כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה, דתניא [תוספתא פ"ח מ"א]: 'בראשונה היו אומרים [בד"ד (בד"ד דב"ב - סימנין הן)]:

אין בוצרין (בצירה היא גרם טומאה: שהבוצרו מוליכו לגת, והגת טמאה) עם העובד כוכבים בגת (והוא הדין לישראל העושה פירותיו בטומאה)

- שאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י, (ומוסיף עליו): 'ואין דורכין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה',

- שאסור לסייע ידי עובדי עבירה (לעיל פרשתי),

'אבל דורכים עם העובד כוכבים בגת' (דכיון דכבר נטמאו, ועובד כוכבים לאו עובר עבירה הוא: שלא נצטווה - שרי)

- ולא חיישינן לדרב הונא (למיסריה משום 'משתכר באיסורי הנאה משהתחיל לימשך', דאינו יין עד שירד לבור);

'וחזרו לומר' [דב"ב]:

'אין דורכין עם העובד כוכבים בגתה

- משום דרב הונא,

(עבודה זרה נו, א)

'ואין בוצרין עם ישראל שעושה פירותיו' (משום דגורם טומאה הוא, ואף על גב דסבירא לן השתא 'מותר לגרום טומאה לחולין', כדקתני סיפא - הני מילי דעובד כוכבים, אבל דישראל - טבולים הם לתרומה, ואסור לגרום טומאה לתרומה, דכתיב [במדבר יח, ח] 'ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומות': בשתי תרומות הכתוב מדבר),

- וכל שכן שאין דורכין (שדריכתן מטמאתן, ומסייע ידי עובדי עבירה);

'אבל בוצרין עם העובד כוכבים בגת'.

- שמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י.

ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור:

והתנן [מעשרות פ"א מ"ז]: 'יין - משיקפה' (הוי גמר מלאכה לענין מעשר: ליאסר בו שתיית עראי) ' (משיקפה' לשון צף, כמו 'קפא תהומא' דמסכת סוכה (דף נג.)) שצפין החרצנים על היין כשהוא נח בבור)!!

אמר רבא: לא קשיא: הא רבי עקיבא, הא רבנן, דתניא: 'יין - משירד לבור; רבי עקיבא אומר: משיקפה'.

איבעיא להו: קיפוי דבור - או קיפוי דחבית?
 תא שמע דתנן [מעשרות פ"א מ"ז]: 'יין משיקפה; אף על פי שקפה (מה שבבור) - קולט מן הגת העליונה (שאותו שלא ירד לבור לא נגמר מלאכתו) ומן הצינור (מקום דרך מרוב המקלח היין לבור) ושותה' - שמע מינה קיפוי דבור קאמרינן (מדקתני 'ואף על פי שקפה קולט מן הגת' דאי בחביות - מה ענינו אצל גת) - שמע מינה.
 והתני רב זביד בדבי רבי אושעיא (במתניתא דבי רבי אושעיא): 'יין משירד לבור ויקפה; רבי עקיבא אומר: משישלה בחביות'!
 תרצה נמי להך קמיתא הכי: 'יין - משירד לבור ויקפה; רבי עקיבא אומר: משישלה בחביות' (לשון 'השולה דגים מן היס' (חולין דף טג.); משישלה היין מן הבור להנתן בחביות; וכן מפרש בבבא מציעא ב'השוכר את הפועלים' (דף צב.); ולעיל קתני לרבנן משירד לבור ולרבי עקיבא - משיקפה);
 ואלא מתניתין דקתני 'אינו עושה יין נסך עד שירד לבור' (הא ירד לבור - אף על פי שלא קיפה - הוי יין) - לימא (נימא כי היכי דקתני לענין נסך - הכי נמי סבירא ליה לענין מעשר, ופליג אדרבנן ואדרבי עקיבא) תלתא תנאי היא (תנא דידן סבר משירד לבור, ולרבנן משיקפה בבור, ולרבי עקיבא משישלה)!?
 לא! שאני יין נסך, דאחמירו ביה רבנן (אבל במעשר - אי כרבנן אי כרבי עקיבא).

(עבודה זרה נו, ב)
 ולרבא, דלא שאני ליה (מדאותבינא לעיל מעשר מיין נסך דמתניתין, ושנייה רבא: לא קשיא - אלמא לא שני ליה, דאי שני ליה - לימא 'שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן?!') - (על כרחך) מוקים ליה כתלתא תנאי.

מה שבבור אסור והשאר מותר:
 אמר רב הונא: לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת (גרגותני הוא סל גדול שקשור בצנור, והיין יורד מן הצנור לתוכו, ומתוכו לבור, כדי לסנן היין מזגין וחרצנים), אבל החזיר גרגותני לגת - אסור (אף מה שבגת).
 גרגותני גופה - במאי קא מיתסרא? בנצוק (קילוח היורד מגרגותני לבור, ומחבר הגרגותני ליין נסך שבבור)? שמע מינה נצוק חיבור (ולקמן ב'השוכר את הפועל' (דף עב.); פליגי בה)!?

כדתני רבי חייא (לקמן ב'השוכר' (שס)): 'שפחסתו צלוחיתו' - הכי נמי שפחסתו בורו (שנתמלא הבור עד שהגיע היין וטפח בשולי הגרגותני [ולא היה החיבור על ידי ניצוק], כמו 'פחסה בפניה': ד'כל הצלמים' (לעיל מב)).

תוספות דף נה, ב ד"ה א"ר הונא כיון שהתחיל לימשך כו'. פ"ה שהגת עשויה במדרון, ומשעה שהוא נמשך מצד העליון לצד התחתון - קרי 'יין'; ובסמוך נמי פירש 'בגת פקוקה ומלאה': 'ולא נמשך בה היין ולא זו ממקומו אלא במקום שנחסט שם עומד' נראה מתוך פירושו דאפי' בגת עצמה, אם פינה החרצנים אילך ואילך ונשאר היין לצד אחד - הוי 'התחיל לימשך', וה"ה נמי בגיות שלנו שדורכים בהם; וכן פ"י רשב"ם בשם רש"י, וז"ל: 'הלכה כמשנה אחרונה כרב הונא דאמר יין כיון שהתחיל לימשך עושה יין נסך'; ואם מפנין גרעינים שבגיות אילך ואילך כדי שיכנס היין באמצעותו, נראה (לר"י) [לרש"י] אין לך המשכה גדולה מזו, ועושה יין נסך עכ"ל; וצ"ל לפירושו שפינה הגרעינים עד שולי הגיגית, שאם לא פינה כי אם למעלה - אין כאן המשכה, כיון שיש ענבים תחתיה; תדע: דהא תנן במתני 'אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח', וא"כ פינה הענבים אילך ואילך ואפ"ה שרי בגת פקוקה ומלאה, אפי' לרב הונא, כדמשני בסמוך! אלא לאו ש"מ דההיא איכא לאוקומי שעדיין לא פינה עד שולי הגת; ור"ת פירש 'שהתחיל לימשך': שהתחיל לקלח מן הגת קודם שירד לבור, ופריך: תנן 'לוקחין גת בעוטה אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח', ומשמע אפי' התחיל לימשך?! ומשני 'בגת פקוקה': שנפקק הצינור ואינו מקלח כלל, ולא גרסינן 'ומלאה'; וכן בפ"י רב"ח לא גריס ליה; ואי גרסינן ליה - בעי למימר 'ומלאה' = שעומדת על מלואה, שאינו נמשך כלל לצד הבור; ולפי' זה, אם פינה הענבים אילך ואילך ונשאר היין בגומא באמצע הגיגית - אין כאן המשכה: כיון שלא הניח שם גרגותני לסנן היין, אבל אם מושך היין מן הגיגית דרך הברזא - אין לך המשכה גדולה מזו; אם שולה בגומא שבתוך הגיגית כוס מלא יין אם הוא מתכוין לשלותו מן החרצנים ומן הזגין - יש לחוש קצת להמשכה, ואם אינו מקפיד בחרצנים ובזגין - אין כאן המשכה, ושרי; וא"ת כיצד לוקחין יין בגיות העובדי כוכבים המלאות ענבים דרוכות? למה אין לנו חוש כי שמא כבר המשיכו העובדי כוכבים יין מהם וחזרו ומלאום ענבים? דבשלמא בגיות קטנות שבוצרין בהן ומביאין אותן מן הכרם - אין לחוש, כי אין דרך להמשיך יין, מהם אבל בגיות גדולות יש לחוש, כיון שהעלים ישראל עיניו מהם? ומחמת חשש זה יש שעומדים שם בבציר כשממלאין הגיגית, ואח"כ חותמין אותה כשרוצין שישא היין בגיגית ב' ימים או ג' ימים, ומביאים ראייה מהירושלמי דקאמר על מתני' דלוקחין גת בעוטה - תני ר' חנין: והוא שלא העלים ישראל עיניו ממנו; ועוד כתב שם בהלכות 'דורכין עם העובד כוכבים ומסייעין אותו; אם נתעלם מעיניהם נעשה יין נסך' אלמא משמע מתוך הירושלמי שיש לחוש למשנה ראשונה לשמא יחזיר גרגותני לגת, או למשנה אחרונה לשמא ממשיך ממנו; אבל ר"י פ"י שיש להקל ולומר שהירושלמי לא אסר אלא בגת בעוטה יפה, ויש בה יין הרבה, ויבא לימשך ממנה בקל, אבל הגיות שלנו - אין בהם יין כל כך, לפי שאינם דרוכות יפה, ולא חיישינן להמשכה; ורבינו יהודה פ"י דהירושלמי קאי אמשנה אחרונה, וכגון שהמשיכו ממנו כבר ונעשה יין, ולפיכך נאסר בהעלמת העין: דיחוש שמא החזיר כלי

הבור או גרגותני לגת; וההיא דר' חנין נמי קאי אמתני', דקתני 'ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר'; והשתא איכא למיחש בהא: דכיון שירד היין מן הגת לבור - יש לחוש שמא יחזיר כלי הבור וגרגותני לגת, ולכך צריך שלא יעלים ישראל עיניו! ועוד כתב רבינו יהודה ח"ל 'ומאד יש להחמיר בצידי המשכה, והמחמיר לתת סדין על הגיגית ולמלאות הגיגית ולחותמה - תבא עליו ברכה'; ויש שהיו רוצין למצוא חן בעיני העובדי כוכבים, והיו העובדי כוכבים דורכים עמהם בגיגיות קודם המשכה, ושמע ר' יעקב והקפיד ורצה לנדותם אם לא ישמעו וישבו ולא יעשו עוד כך, כי אולי אסור לפי משנה אחרונה דריכה קודם המשכה אטו אחר המשכה, אע"ג דלא גזרינן לקמן צייר לידיה אטו לא צייר לידיה, וא"כ יש להחמיר שלא לדרוך עובד כוכבים יין ישראל כלל! ועוד: שמא ידרוך לאחר שיתחיל היין למשוך בגיגית עצמה לפי רש"י; וכ"נ דברזא שעושין העובדי כוכבים בגיגית למשוך היין - חשוב המשכה כמו גרגותני, והקונה יין מגיתות העובדי כוכבים צריך ליהרר שלא תהא ברזא בגיגית; ודוקא ברזא קטנה, אבל ברזא גדולה כעין פי חבית - לא חשיב המשכה, מאחר שהענבים נמשכים דרך שם עם היין.

ההוא ינוקא דתנא עבודת כוכבים בשית שני (בן שש שנים) .
בעו מיניה: מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת?
אמר להו: דורכין עם העובד כוכבים בגת.
והא קא מנסך בידיה (ומשנה אחרונה קתני 'חזרו לומר אין דורכין', דסבירא ליה כרב הונא:
דמשהתחיל לימשך הוי יין)?
דציירנא להו לידיה.
והא קא מנסך ברגל?
ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך.

ההוא עובדא דהוה בנהרדעא, דדשו ישראל ועובד כוכבים לההוא
חמרא, ושהייה שמואל תלתא ריגלי (שהיו מתקבצין לשמוע דרשה, הלכות פסח בפסח,
הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג) ;
מאי טעמא?
אילימא משום דקסבר

(עבודה זרה נז, א)
דאי משכחנא תנא דאסר כרבי נתן (יין בהנאה במגעו של עובד כוכבים, אף על פי שלא נסכו
לעבודת כוכבים: דניסוך לא הוי אסור בהנאה אלא על ידי שכשוך) - אוסריניה אפילו בהנאה,
דתניא: מדדו (עובד כוכבים ליין של ישראל) בין ביד (שהכניס ידו חרועו לתוכו לשער כמה יין
יש בו, כמו שעושין בקנה שקורין פייל"א) בין ברגל - ימכר (דכיון דלא נתכוין לנסך) ; רבי
נתן אומר: ביד אסור, ברגל מותר.
אימר דאמר רבי נתן ביד, ברגל מי אמר?
אלא דאי משכחנא תנא דשרי, כרבי שמעון (דשרי מגע של עובד כוכבים שלא נתכוין
לנסך) - אישרייה אפילו בשתייה (כדקתני מתניתין: 'נפל לבור ועלה כו' - רבי שמעון מתיר אף
בשתייה) .

ההוא עובדא דהוה בבירם: דההוא עובד כוכבים דהוה קא סליק
בדיקלא, ואייתי לוליבא; בהדי דקא נחית - נגע בראשה דלוליבא
בחמרא שלא כוונה; שרייה רב לזבונה לעובדי כוכבים.
אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב: והא מר הוא דאמר 'תינוק בן
יומו הוא עושה יין נסך' (אלמא לא בעינן כוונה) !?
אמר להו: אימור דאמרי אנא - בשתייה, בהנאה מי אמרי?

גופא: אמר רב: תינוק בן יומו עושה יין נסך.
איתיביה רב שימי בר חייא לרב: 'הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים
שמלו ולא טבלו (דקיימא לן ביבמות (דף מו:) לעולם אינו גר עד שימול ויטבול), וכן בני
השפחות שמלו ולא טבלו (אף על פי שנולדו בבית ישראל ולא גדלו בין העובדי כוכבים - בעו מילה
וטבילה, וכשלא טבלה אמו מתחלה קמיייר; דאי טבלה אמו - אינהו למה להו טבילה?) - רוקן ומדרסן
בשוק טמא' - ואמרי לה 'טהור'; 'ייןן: גדולים עושים יין נסך,
קטנים אין עושים יין נסך; ואלו הן גדולים ואלו הן קטנים:
גדולים = יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה, קטנים אינם
יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה'; קתני מיהת גדולים - אין,
קטנים לא!
תרגמה אבני שפחות.

הא 'וכן' קאמר!?

ארוקן ומדרסן.

הניחא למאן דאמר 'טמא', אלא למאן דאמר 'טהור' מאי איכא למימר?
הא קא משמע לן: עבדים דומיא דבני שפחות: מה בני שפחות מלו ולא
טבלו - הוא דעושין יין נסך, מלו וטבלו - לא, אף עבדים כן -
לאפוקי מדרב נחמן אמר שמואל, דאמר רב נחמן אמר שמואל: 'הלוקח
עבדים מן העובדי כוכבים, אף על פי שמלו וטבלו - עושין יין נסך
עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם' - קא משמע לן דלא.

גופא: אמר רב נחמן 'אמר שמואל: הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים
- אף על פי שמלו וטבלו - עושין יין נסך עד שתשקע עבודת כוכבים
מפיהם; וכמה? - אמר רבי יהושע בן לוי: עד שנים עשר חדש'.
איתיביה רבה לרב נחמן: 'הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים שמלו
ולא טבלו, וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו - רוקן ומדרסן

(עבודה זרה נז, ב)

(אפילו) בשוק טמא (שאינן טומאת ספק, אלא טומאתן ודאית מדרבנן; שגזרו על העובדי כוכבים שיהיו
כזבין לכל דבריהן) - ואמר ר' ליה 'טהור' (דמלו ולא טבלו - מילתא דלא שכיחא הוא, ולא גזרו
עליהו); 'ייןן: גדולים עושין יין נסך, קטנים אין עושין יין נסך;
אלו הן גדולים ואלו הן קטנים? גדולים = שידועין בטיב עבודת
כוכבים ומשמשיה, קטנים = שאין יודעין בטיב עבודת כוכבים
ומשמשיה'; קתני מיהת 'מלו ולא טבלו' - אין, מלו וטבלו - לא!
תרגמה אבני שפחות (דכיון דאצל ישראל גדלו; ולא גזרו על יינן בקטנותן).
הא 'וכן' קתני?

ארוקן ומדרסן (הושוו בני השפחות לעבדים הנקחין מן השוק, ולא איינן).

הניחא למאן דאמר 'טמא' (איצטריך למתני בני השפחות משום רוקן ומדרסן, לאשמועינן
דטמא); אלא למאן דאמר 'טהור' מאי איכא למימר (כיון דעבדים טהור - כל שכן
אבני השפחות: דלגבי יין לא הושוו אהדדי, ואיסורי דין נסך - לאו קאי עלייהו, למה ליה למיתנינהו בהדדי? הכי
איבעי ליה למיתני: עבדים שמלו ולא טבלו - רוקן טהור; בני השפחות שמלו ולא טבלו, יינם: גדולים כו')?
הא קא משמע לן: עבדים דומיא דבני שפחות: מה בני שפחות גדולים
הוא דעושין יין נסך, קטנים אין עושין יין נסך - אף עבדים נמי:
גדולים עושין יין נסך, קטנים אין עושין יין נסך (ודאי לענין נסך ערבינהו,
ומיהו לאו לענין קטנים ולאפוקי מדרב; אלא לענין גדולים דקאמר עושין יין נסך - ודוקא לא טבלו, אבל מלו וטבלו
- לא), לאפוקי מדרב, דאמר רב: 'תינוק בן יומו עושה יין נסך' -
קא משמע לן דלא.

ההוא עובדא דהוה במחוזא: אתא עובד כוכבים עייל לחנותא דישראל,
אמר להו: "אית לכו חמרא לזבונאי?" אמרו ליה: "לא!"
הוה יתיב חמרא בדוולא [בדלי], שדי ביה ידיה, שיכשך ביה, אמר
להו: "האי - לאו חמרא הוא (בתמיה)?"!! שקליה האיך (האי ישראל ברייתחיה
כלומר לא תשתה ממנו) ברייתחיה, שדייה לדנא; שרייה רבא לזבונאי לעובדי
כוכבים; איפליג עליה רב הונא בר חנינא ורב הונא בריה דרב נחמן
(ולא היו אצלו בעיר להתווכח עמו); נפקי שיפורי דרבא ושרו, ונפקי שיפורי
רב הונא בר חנינא ורב הונא בריה דרב נחמן ואסרי;

(עבודה זרה נח, א)

אי קלע רב הונא בריה דרב נחמן למחוזא (לאחר זמן אחר שחזר בו: שהחזירו אביו על
ידי תשובות שהשיב לו, כדאמרינן לקמן: 'אקפן נחמני שמעתתא ומתניתא; ומחוזא הוא מקומו של רבא), אמר
ליה רבא לרב אליקים שמעיה: טרוק טרוק גלי (סגור הדלת) דלא ניתו
אינשי דניטריד (שמתיירא מרב הונא שלא יקפחנו בהלכות על דברי מחלוקתם)!
על (רב הונא) לגביה, אמר ליה (ובעי מיניה): כי האי גוונא (שיכשך עובד כוכבים
ביינו של ישראל שלא בכונת ניסוך לעבודת כוכבים) - מאי?
אמר ליה: אסור אפילו בהנאה (שחזר בו).

והאמר הוא דאמר 'שיכשך אין עושה יין נסך' (דקא שרית לזבוני לעובדי כוכבים) ?

אימר דאמרי אנא לבר מדמיה דההוא חמרא; דמי דההוא חמרא (דהוה בדוולא) מי אמרי (מודינא ביה דצריך להוליך דמיו לים המלח, דמי שאר היין שבחבית מותר! ומשום כיסופא קאמר הכי, אבל איהו - כוליה שרי) ?

אמר רבא: כי אתאי לפומבדיתא (האי מעשה הוה מקמי הך דאיכלע רב הונא למחזא) - אקפן נחמני שמעתתא ומתניתא דאסיר (הקיפני אביי בשמועות של אמוראים ובמשניות לחלוק עלי ולאסור כל יין החביות); שמעתתא: דההוא עובדא דהוה בנהרדעא ואסר שמואל, בטבריא ואסר רבי יוחנן; ואמרי ליה: לפי שאינן בני תורה (הכי גרסינן: אמרי ליה: 'לפי שאינן בני תורה' - הא דאסר שמואל ורבי יוחנן לבני טבריא ונהרדעי - לאו משום דאסור, אלא אחמורי אחמירו עלייהו לפי שאינן בני תורה), ואמר לי (אביי בתמיה): טבריא ונהרדעא אינן בני תורה, דמחזא בני תורה?

מתניתא - דאגרדמים עובד כוכבים (אדם הממונה לשמור המדות במצות המלך שלא ישקרו בהם, וטועם היין, ונעשה סרסור ביניהם; 'אגרדמים' גרסינן, במ"ס; בתורת כהנים אמרינן 'איפת צדק והין צדק יהיה לכם'; מנה לך אגרדמים על ככה) שקדח במינקת והעלה (שנקב את מגופת החבית במינקת, והעלה את היין דרך המינקת; והוא קנה חלול המוציא ומעלה היין עד פיו וטועמו), או שטעם מן הכוס והחזירו (עובד כוכבים) לחבית; זה היה מעשה, ואסרוהו! מאי, לאו בהנאה (ואף על גב דשלא בכוונת ניסוך הוי האי מגע; ולא יתכן לומר 'והחזירו ישראל בחבית' ותיהוי תיובתיה האי דקאסר ליה לכולה חבית משום האי דאיערב ביה, דאם כן - אמאי הויא תיובתא? לימא ליה: אנא דאמרי כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר לקמן 'ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו', דקיימא לן הלכתא כוותיה) ? לא, בשתייה!

אי הכי - ליתני 'ימכר', כדקתני סיפא: 'חרם' (משוגע ובעל מריבות וממהר לעשות שלא בכוונה) עובד כוכבים שהושיט ידו לחבית, וכסבור של שמן היא, ונמצאת של יין: זה היה מעשה ואמרו 'ימכר' (דהואיל דסבר של שמן היה - ליכא למיגזר שמא נתכוין לנסך; אבל קדח במינקת: דיועד דיין הוא - חיישינן שמא ניסך לעבודת כוכבים) ! תיובתא דרבא? - תיובתא.

רבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי הוו יתבו וקא שתו חמרא; אתא ההוא גברא; אמרו ליה: תא אשקינן! לבתר דרמא לכסא - איגלאי מילתא דעובד כוכבים הוא; חד אסר: אפילו בהנאה, וחד שרי אפילו בשתייה.

אמר רבי יהושע בן לוי: מאן דאסר - שפיר אסר, ומאן דשרי - שפיר שרי! מאן דאסר -

(עבודה זרה נח, ב)

מימר אמר (האי עובד כוכבים בדעתיה): סלקא דעתיה דרבנן כי הני שיכרא קא שתו (חשיבי כי האי שתו שיכרא בתמיה?), אלא ודאי האי חמרא הוא, ונסכיה (לעבודת כוכבים; ואף על גב דמוקמינן דמוריק אורוקי - אפילו הכי חיישינן דלמא נגע ונסך, ואנן הוא דלא רמינן אדעתין למיחזי, דבישראל הוה מחזקינן ליה); מאן דשרי - שפיר שרי, מימר אמר (האי עובד כוכבים): סלקא דעתא דרבנן כי הני חמרא קא שתו, ואמר ליה לדידי 'תא אשקינן' (בתמיה)!! אלא ודאי שיכרא הוא קא שתו, ולא נסכיה.

והא קא חזי? בליליא.

והא קא מרח ליה!?

בחדתא (יין חדש אין לו ריח);

(סלקא דעתא שהיה שואב היין מהחבית בכלי ששמו 'נטלא', ופריך): והא קא נגע ביה (בחמרא) בנטלא (על ידי נטלא), (ונהי נמי דלא ידע דחמרא הוא) והוה ליה 'מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ואסור'!?

(ומשני): לא, צריכא דקא מוריק אורוקי, והוה ליה 'כחו שלא בכוונה' (שלא ידע שהוא יין), וכל כחו שלא בכוונה - לא גזרו ביה רבנן (אפילו בשתייה).

בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן: יין (של ישראל) שמסכו עובד כוכבים (שמסכו = שמזגו: שנתן בו מים לתקנו לשתייה; שכן דרך יינם חזק: כשהיו נותנין אותו בכוס נותנין בו מים לפי שהוא חזק) - מהו?

אמר ליה: ואימא 'מזגו'??

אמר ליה: אנא - כדכתיב קאמינא: (משלי ט, ט) טבחה טבחה מסכה יינה [אף ערכה שלחנה] אמר ליה: לשון תורה לעצמה, לשון חכמים לעצמו. מאי אמר ליה?

אסור, משום 'לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב' (אף על גב דלא נגע - גזרו רבנן בכחו לאסרו בשתייה, משום הרחקת עבירה; אבל בהנאה - ודאי לא מיתסר, דלא עדיף מנגיעה על ידי דבר אחר שלא בכוונה (לעיל דף נז), כי ההוא דנגע בלוליבא בחמרא ושריה רב בהנאה).

רבי ירמיה איקלע לסבתא, חזא חמרא דמזגי עובד כוכבים ואישתי ישראל מיניה, ואסר להו משום 'לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'.

אתמר נמי אמר רבי יוחנן - ואמרי לה אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: יין שמזגו עובד כוכבים - אסור, משום 'לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'.

[עיי' תוספות ד"ה כתב הר"י א"ז]

ריש לקיש איקלע לבצרה, חזא ישראל דקאכלי פירי דלא מעשרי, ואסר להו (דקסבר בצרה היא 'בצר במדבר בארץ המישור' [דברים ד, מג], וכיון דמא"י - חייבין פירותיה במעשר); חזא מיא דסגדי להו עובדי כוכבים ושתו ישראל - ואסר להו; אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: אדמקטורך עלך (בעוד שבגדיך עליך) זיל הדר (חזור אצלם והתר להם ולא תשהה אפילו לנוח מטורח הדרך): 'בצר' לאו היינו 'בצרה', ומים של רבים - אין נאסרינן. רבי יוחנן לטעמיה,

(עבודה זרה נט, א)

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: 'מים של רבים אין נאסרינן' - הא דיחיד נאסרינן!! ותיפוק ליה דהא מחוברין נינהו!! לא, צריכא דתלשינהו גלא (פעמים שהם נתלשין, הלכך אי דיחיד - נאסרינן). סוף סוף 'אבני הר שנדלדלו' [עבודה זרה מו, א] נינהו? - תסתיים דרבי יוחנן דאמר אסורות (בתמיה, כלומר: מי פשטינן מהכא גבי אבני הר שנתדלדלו דאיפליגו בהו בני רבי חייא ורבי יוחנן, דהיינו רבי יוחנן דאסר)!! לא, צריכא דטפחינהו (עובד כוכבים) בידיה (מלמטה ותלשן, ואחר כך השתחוה להן; הלכך יש בהן תפיסת ידי אדם, ולא דמו לאבני הר שנדלדלו מאליהם, ואי דיחיד - נאסרינן).

רבי חייא בר אבא איקלע לגבלא; חזא בנות ישראל דמיעברן מעובדי כוכבים שמלו ולא טבלו; חזא חמרא דמזגו עובדי כוכבים ושתו ישראל; חזא תורמוסא דשלקי להו עובדי כוכבים ואכלי ישראל, ולא אמר להו ולא מידי! אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: צא והכרז על בניהם שהן ממזרים, ועל יינן משום יין נסך, ועל תורמוסן משום בישולי עובדי כוכבים משום שאינן בני תורה (אתורמוסן קאי, דאי הן בני תורה - שרי, כדמפרש לקמיה; תורמוס אינו נאכל חי, ואינו עולה על שלחן מלכים).

'על בניהם שהם ממזרים' - רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן:

'לעולם אינו גר עד שימול ויטבול', וכיון דלא טביל - עובד כוכבים הוא, ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל - הולד ממזר.

'וגזור על יינם משום יין נסך' - משום 'לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב';

'ועל תורמוסן משום בישולי עובדי כוכבים לפי שאינן בני תורה' - טעמא דאינן בני תורה, הא בני תורה שרי? והאמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: כל שנאכל כמות שהוא חי - אין בו משום בישולי

עובדי כוכבים' [אבל תורמוסין אינו נאכל חי, ולכן יש בו משום בישולי עכו"ם] ?!

רבי יוחנן - כי הך לישנא סבירא ליה, דאמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב: 'כל שאינו עולה לשולחן של מלכים ללפת בו את הפת - אין בו משום בישולי עובדי כוכבים' [ולכן אין בתורמוסין משום בישולי עכו"ם]; טעמא - דאינן בני תורה, הא בני תורה - שרי.

בעו מיניה מרב כהנא: עובד כוכבים - מהו שיוליך ענבים לגת? אמר להו: אסור, משום 'לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'.
איתיביה רב יימר לרב כהנא: 'עובד כוכבים שהביא ענבים לגת בסלין

(עבודה זרה נט, ב)

ובדודורין (גיגות קטנות; ובלע"ז טולינ"ץ), אף על פי שהיין מזלף עליהן - מותר' ?!
אמר ליה: 'הביא' קאמרת? אנא לכתחלה קאמינא!
[עיין תוספות דף נט, א ד"ה מהו שיוליך]

ההוא אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא; אידרי עובד כוכבים (קפץ ואחזה בתוך היין שלא תשתקע) ושקליה. אמר להו רב אשי: נקטוה לידיה כי היכי דלא לשכשיך ביה (וליאסר בהנאה שאין מנסכין אלא ע"י שכשוך) וברצוה (לחביתא) עד דשיפא (כפו החבית לצד אחד עד שישפך יינך לתוך כלי אחר, שימשך היין מן העובד כוכבים, ואחר כך יוציאנה ותהא מותרת בהנאה החבית; דכל זמן שידו תחובה ביי, אם יוציאנה - אי אפשר לשמור שלא ישכשך; ואף על גב שאנו אווזין את יד; 'ברצוה' לשון 'מטה על צידה', כדאמרין לקמן (דף עד): 'וחתים להו אבירציהו' = שוליהן; 'דשיפא' = שהורק לכלי אחר, כמו 'השופה יין לחמרים' [נבא מציעא ט, א]).

אמר רב אשי: האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה, אף על גב דלזבוניה (האי ישראל) לעובד כוכבים אחרינא אסור - שרי ליה למישקל דמיה מההוא עובד כוכבים; מאי טעמא? מיקלא קלייה (דלאו מכר הוא, ואינו נהנה מדמי יין נסך, אלא אומר לו: "שפכת ייני ואבדתו ממני"; ודמי יין כשר קא שקיל) !
אמר רב אשי: מנא אמינא לה? דתניא: 'עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים (רבנותא אשמועינן) - אסור (אף בהנאה); ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא מתירין (אותו בהנאה), משום שני דברים: אחד: שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים, ואחד: שאומר לו "לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי" (ואף על גב דלא סבירא לן כוותיהו להיתירו למכור לעובד כוכבים אחר, מההוא עובד כוכבים מיהא שרי לאיפרועי נזקו משום טעם ד'לא כל הימנך') !

ההיא חביתא דחמרא דאישתקיל לברזא (רוזיל"י); אתא עובד כוכבים אידרי (קפץ עובד כוכבים; לשון נושא הוא, כ'מו דרי טונא', כלומר: הגביה ונשא עצמו לעמוד ממקומו וקפץ להציל), אנח ידיה עילויה.
אמר רב פפא: כל דלהדי ברזא (קילוח הסמוך לנקב) - חמרא אסיר (אסור בשתיה, ולא בהנאה; שהרי אין כאן שכשוך, שהנקב צר ואינו יכול לשכשך),

(עבודה זרה ס, א)

ואידך שרי (אף בשתיה, דקסבר: צדדין - לאו חיבור ליאסר כל היין; ולית הלכתא כוותיה: דהא מוקי רב יימר מילתיה דרב פפא כתנאי, וקם ליה רב פפא כרבי יהודה, דיחידאה, ויחיד ורבים הלכה כרבים: דפליגי רבנן עליה, ואמרי: בין מצידיה בין מפיה - טמאה, דכולן חיבור).
ואיכא דאמרי: אמר רב פפא: עד הברזא (כל יין שלמעלה לנקב) - חמרא אסיר (דכיון דכולו נמשך אחר הנקב לצאת דרך שם - הוה ליה חיבור, ואסור), ואידך שרי.
אמר רב יימר: כתנאי (איתמר הא דרב פפא, ולא דברי הכל היא): [טבול יום פ"ב מ"ז] 'חבית שנקבה בין מפיה בין משוליה (שהיא יושבת עליהן; שכל 'חביות' שבתלמוד - כדים של חרט

הן) ובין מצידיה, ונגע בו טבול יום – טמאה; רבי יהודה אומר: מפיה ומשוליה – טמאה, מצידיה – טהורה מכאן ומכאן' (ניקבה מפיה – הואיל וכל היין שלמטה נעשה בסיס לעליון – הוי חיבור; ומשוליה נמי: הואיל וכל היין נמשך אחר הנקב – הוי חיבור; אבל נקב מצידיה – טהורה מכאן ומכאן, כרב פפא; ורבנן לית להו דרב פפא, הלכך לית הלכתא כוותיה, וכולו אסור בשתייה ומותר בהנאה).

אמר רב פפא: עובד כוכבים אדנא (מעהר היין מדנא לכובא) וישראל אכובא (ואוחזו בידו) – חמרא אסיר (בהנאה, דהיינו נמי יין שמזגו עובד כוכבים' וכחו הוא, ואסרנא ליה משום 'לך לך אמרין כו'); מאי טעמא? כי קאתי – מכח עובד כוכבים קאתי; ישראל אדנא ועובד כוכבים אכובא – חמרא שרי; ואי מצדד צדודי (לכובא) – אסיר (משום דמקרקש ליה לחמרא; ובכובא מליאה עסקינן, דלמא נגע; לישנא אחרינא: אפילו חסירא נמי, כיון דמקרקש בכוונה – הוה ליה 'כחו בכוונה', ואסור בשתייה).

אמר רב פפא: האי עובד כוכבים דדרי זיקא (נוד קשור) וקאזיל ישראל אחוריה (וחזי דלא נגע עובד כוכבים בגווה): מליא שרי, דלא מקרקש; חסירא אסיר – דלמא מקרקש; כובא מליא אסיר – דלמא נגע; חסירא שרי – דלא נגע (דאין קרקוש בכלי פתוח; ואף על גב דכי דרי ליה אי אפשר בלא קרקוש מעט, כיון דלא ניחא ליה בקרקושיה דלמא מישתפיך – הוה ליה 'כחו שלא בכוונה', ומותר; אבל זיקא הוי קרקוש, ודומה למשכשך, והוי נסך).

רב אשי אמר: זיקא – בין מליא ובין חסירא שרי; מאי טעמא? – אין דרך ניסוך בכך (אבל בכובא מליאה – איכא למיחש לנגיעה כשהוא נותן ידו על שפתו – לא פליג רב אשי, ואסור).

מעצרא זיירא (גת דאין דורכין אלא כובשין בקורה; 'זיירא' = מכבש, כמו 'ויזר את הגזה וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים' [שופטים ו, לח]): רב פפי שרי, רב אשי – ואיתימא רב שימי בר אשי – אסר;

בכחו (היכא דענבים נסחטים מכחו, כגון שעולה על הנסרים שעל התפוח ומכבידם) – כולי עלמא לא פליגי דאסיר, כי פליגי בכח כחו (כגון שמגלגל הגלגל שקורין 'ווי"ץ', והיא מפלת הקורה; ובלשון לעז 'אישפלג"ל').

איכא דאמרי: בכח כחו כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי בכחו. הוה עובדא בכח כחו, ואסר רב יעקב מנהר פקוד [## כתנא קמא של רבי נתן, בראש דף נז, א; ושלא כינוקא בסוף נו, ב].

ההוא חביתא

(עבודה זרה ס, ב)

דאיפקעה לאורכה (כשהיא יושבת זקופה נסדקה מלמעלה למטה וביקש חציה ליפול אילך וחציה ליפול אילך); אידרי ההוא עובד כוכבים, חבקה (בין זרועותיו וחיברה עד שהביאו כלי); שרייה רפרם בר פפא – ואי תימא רב הונא בריה דרב יהושע – לזבוני לעובדי כוכבים (דהא לא שכשך; ואפילו שקירב החצאין זו לזו, והוי נוגע ביין על ידי חצאי החבית – לא הוי כנוגע בקנה, דהתם משכשך בקנה, אבל הכא ליכא שכשוך מיד); והני מילי דפקעה לאורכה, אבל לפותייה (הואיל ואין נבדלות זה מזה: שהרי חציה העליון יושב על התחתון, אלא שיוצא מעט מעט, והעובד כוכבים הכבידן זו לזו, ולא הוי 'נוגע' ודחק יין החבית) – אפילו בשתייה שרי; מאי טעמא? מעשה לבינה (בעלמא) קעביד (כלבינה הנתונה על פי החבית, ומכבידתה).

ההוא עובד כוכבים דאשתכח דהוה קאי במעצרתא (דישראל, ולא היה בה יין, אלא משקה טופח עליהן); אמר רב אשי: אי איכא טופח להטפיה – בעי הדחה ובעי ניגוב (אפר ומים ואפר, כדמפרש לקמן ב'השוכר' דף עה,), ואי לא – בהדחה בעלמא סגי ליה.

משנה:

עובר כוכבים שנמצא עומד בצד הבור של יין: אם יש לו מלוה עליו (על ישראל) - אסור (לפי שלא ידא ליגע, דסבר: אי אמר לי מידי - אמינא ליה "תניהו לי בחובי"); אין לו מלוה עליו - מותר; נפל לבור ועלה (העובד כוכבים בבור מלא יין, אף על פי דנגיעה ממש, הואיל ושללא בכוונה הואי) - מדדו בקנה (אף על גב דנתכוין, הואיל ולדבר אחר נתכוין, והא נגיעה - לאו ממש היא אלא על ידי הקנה), התיז את הצרעה בקנה, או שהיה מטפית על פי חבית מרותחת (שהיתה מחמצת ומעלה רתיחות, וטיפח בידו ממש על הרתיחות - אין דרך ניסוך בכך ומותר בהנאה) - בכל אלו היה מעשה, ואמרו: ימכר; ורבי שמעון מתיר. נטל את החבית וזרקה בחמתו לבור: זה היה מעשה - והכשירו (אף בשתיה).

גמרא:

אמר שמואל: והוא שיש לו מלוה על אותו יין (שעשה לו ישראל את היין הזה אפותיקי לגבות הימנו; דהשתא סמכה דעתיה, ונגע ולא מירתת; אבל לא היתה לו מלוה על אותו יין - אף על פי שיש לו מלוה על בעליו - מותר בשתיה, דמירתת ולא נגע). אמר רב אשי: מתניתין נמי דיקא, דתנן (המשנה להלן) 'המטהר יינו של עובר כוכבים (ישראל שדרך ענבים של עובד כוכבים בהיתר, כדי למכרו לישראל, ואין נותן מעות לעובד כוכבים עד שימכרנו לאחר זמן) ונותנו ברשותו (של עובד כוכבים), והלה כותב לו (אם כותב לו העובד כוכבים) "התקבלתי ממך מעות (כלומר: הריני כאילו קבלתי מעות, שאיני מעבב בידך להוציא יין מרשותי בכל עת שתוצה)" - מותר (אם יש מפתח או חותם ביד ישראל), אבל אם ירצה ישראל להוציא וואין מניחו עד שיתן לו מעותיו - זה היה מעשה בבית שאן ואסרו (דכיון דיש לו מלוה על אותו יין - מאי דבעי עביד)'; טעמא דאין מניחו, הא מניחו - שרי (אבל מלוה שאינה על אותו יין - כמי שאין לו עליו דמי, דקתני רישא 'הלה כותב לו "התקבלתי" ממך מעות מותר', והא הכא דיש לו מלוה דמי היין עליו, וקתני דכיון דלאו על אותו יין הוא - מותר); שמע מינה: מלוה על אותו יין בעינן, שמע מינה. תוספות דף נז, א ד"ה אי אשכחנא תנא דשרי כר"ש כו'. פירש הקונטרס דשרי מגעו שלא נתכוין לנסך אף בשתיה, כדקתני מתניתין (לקמס) 'נפל לבור ועלה כו' - ימכר; רבי שמעון מתיר - פירוש בשתיה: דשרי מגעו של עובד כוכבים שלא נתכוין לנסך בשתיה; והקשה הר"ר אלחנן דלמא הא דשרי רבי שמעון בשתיה - היינו דוקא נגיעה ע"י דבר אחר, כמו מדידה דקנה, אבל נגיעה דגופו כי הכא: דדורכו ברגל - מנלן דשרי רבי שמעון? ויש לומר דסבירא ליה לשמואל אליבא דר' שמעון דלא חשבינן שכשוך דרגל אלא כמו מדידת קנה היכא שתופסו בידו, דשרי ר' שמעון אף בשתיה; ועוד יש לומר דסבר שמואל דכל מה שמתיר ר"ש בהנאה - שרי נמי בשתיה, וכיון דלא אשכחן דאסר מדידה ברגל בהנאה - הוא הדין בשתיה.

נפל לבור ועלה:

אמר רב פפא: לא שנו אלא שעלה מת, אבל עלה חי - אסור; מאי טעמא? אמר רב פפא: דדמי עליה כיום אידם (ואזיל ומודה על שניצל, ומסתמא נסכיה בעלייתו, ואסור בהנאה).

מדדו בקנה כל אלו היה מעשה ואמרו ימכר ורבי שמעון מתיר: אמר רב אדא בר אהבה: ינוחו לו לרבי שמעון ברכות על ראשו כשהוא מתיר מתיר אפילו בשתיה, וכשהוא אוסר אוסר אפילו בהנאה. אמר רבי חייא בר אבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי: הלכה כרבי שמעון. איכא דאמרי: אמר רב חסדא: אמר לי אבא בר חנן: הכי אמר זעירי: הלכה כרבי שמעון; (ומסקנא דמילתא מסיק תלמודא: ואין הלכה כרבי שמעון).

נטל חבית וזרקה [בחמתו] לבור זה היה מעשה [והכשירו]:

אמר רב אשי: כל שבזב טמא - בעובד כוכבים עושה יין נסך; כל שבזב טהור - בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך (לא איירי רב אשי בהיסט כלל, אלא במגע, ולא אתא לאשמעינן אלא זרק בעובד כוכבים דלא אסר, והכי קאמר: 'כל מגע שבזב טמא', כגון בחבורין, בין בידו בין בקנה: שאם העובד כוכבים זב, והיין כלי או אדם - מטמא בזב - אף היין נעשה בכך יין נסך, כגון: אדם הנוגע בזב: בין שנגע בו הזב ממש, בין בקנה - טמא, אף היין שנגע בו עובד כוכבים, בין בידו בין בקנה

- נעשה יין נסך; וליכא למימר דרב אשי - אהיטטו של זב נמי קאי, דאמר רב אשי לעיל (עמוד א) 'זיקא בין מליאה בין חסירה שרי', ודכוותה בהיטט של זב - טמא! .

איתיביה רב הונא רבינא [על פי גירסת הרא"ש; אפשרות אחרת: כאן רב אשי הקדום, בזמן רב הונא] **לרב אשי: 'נטל את החבית וזרקה פתמתו לבור - זה היה מעשה בבית שאן והכשירו'; בחמתו - אין, שלא בחמתו - לא** (אלמא זרק העובד כוכבים - עשה יין נסך, ואילו זב שזרק חפץ בכלי - לא טימאו) !

(עבודה זרה סא, א)

התם דקאזיל מיניה ומיניה (שהולך ומתגלגל הכלי כל שעה על ידי שהוא מגלגלו ומורידו לבור; הלכך: שלא בחמתו - לא, דחיישין דלמא נגע).
תוספות ד"ה התם דקאזיל מיניה ומיניה. פ"ה 'שהולך ומתגלגל כל שעה ע"י שהוא מגלגלו ומורידו לבור, הלכך שלא בחמתו לא, דחיישין דלמא נגע'; לפי הדומה משמע שרש"י רוצה לומר דמגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י דבר אחר - אסור בשתיה, והכא - שהכשירוהו בחמתו - היינו לפי שלא היה אוהזו בידו, אלא סמוך לבור וזרקה; ומ"מ שלא בחמתו אסור - אע"פ שזריקה בזב טהור, כיון שהוא סמוך - החמירו ביין דלמא נגע; וכן פירש רשב"ם בשם רש"י, וחלק בין 'זורק מכנגדו' ל'זורק למרחוק'; מיהו לא יתכן, כדפרישית לעיל.

משנה :

המטהר יינו של עובד כוכבים (שעשאו בכשרות למכרו לישראל, ולא נתן דמים עכשיו לעובד כוכבים עד שימכרנו) **ונותנו ברשותו** (של עובד כוכבים) [ו] **בבית הפתוח לרשות הרבים, בעיר שיש בה עובדי כוכבים וישראלים - מותר** (דמירתת ליה עובד כוכבים ולא נגע דאמר דלמא חזו לי הנך ישראל דעברי ברה"ר ומפסידנא ואפילו אין מפתח וחותרם שרי והוא שאין לו כלום על אותו יין כגון שכתב לו התקבלתי ממך כדאמרין לקמן באידך בבא) ; **בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור עד שישב ומשמר; ואין השומר צריך להיות יושב ומשמר: אף על פי שהוא יוצא ונכנס - מותר;**
רבי שמעון בן אלעזר אומר: רשות עובדי כוכבים אחת היא (מפרש בגמרא).

המטהר יינו של עובד כוכבים ונותנו ברשותו, והלה כותב לו "התקבלתי ממך מעות" - מותר (אם בית פתוח לרשות הרבים, כדפרישית לעיל), **אבל אם ירצה ישראל להוציא ואינו מניחו עד שיתן לו את מעותיו - זה היה מעשה בבית שאן ואסרו** (שהיין נעשה לו משכון, הואיל ויש לו מלוה על היין - אסור: דלא מירתת, דסבר: אי חזו - לא מפסידנא, דכי תבע לי - אמינא "דידי הוא") .

גמרא :

בעיר שכולה עובדי כוכבים נמי - והאיכא רוכלין המתזירין בעירות (מוכרין בשמים, וישראלים הן: עוברין מעיר לעיר, ומירתת עובד כוכבים דלמא חזו לי דרך רשות הרבים) ?

אמר שמואל: בעיר שיש לה דלתים ובריח (שאין נכנסין בה אלא ברשות, וכולי עלמא ידעי כי עיילי בה, ומצי למיקם עלה ההיא שעתא) .

אמר רב יוסף: וחלון (אפילו בית פתוח לחצר וחלון פתוח לחצר ברשות הרבים כנגד פתח הבית) - **כרשות הרבים דמי** (כמאן דפתוח לרה"ר דמי; לשון אחר: חלון של ישראל פתוח כנגד פתח הבית - כרה"ר דמי; וכן עיקר), **ואשפה** (דרך אשפה לעמוד בני אדם עליה) - **כרשות הרבים דמי, ודיקלא** (דקל של ישראל נגד הפתח, ומתיירא העובד כוכבים עכשיו יעלה ליטול פירות ויראני נוגע) - **כרשות הרבים דמי.**

פסיק רישיה (של דקל, ומעתה אין בו פירות) - **פליגי בה רב אחא ורבינא: חד אסר, וחד שרי.**

מאן דאסר - (מימר אמר עובד כוכבים) **למה ליה דסליק התם? ומאן דשרי: זימנא דאבדה ליה בהמה, וסליק לעיוני בתרה.**

תנו רבנן: אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של עובד כוכבים ומילאהו יין וישראל דר באותה חצר - מותר, ואף על פי שאין מפתח וחותרם בידו;

(עבודה זרה סא, ב)

(ישראל דר) **בחצר אחרת - מותר, והוא שמפתח וחותרם בידו.**

המטהר יינו של עובד כוכבים ברשותו (אם היין של עובד כוכבים וטהרו ישראל, ונתנו ברשות העובד כוכבים עצמו), וישראל דר באותה חצר – מותר, והוא שמפתח וחותם בידו (ביד ישראל; אבל אין מפתח וחותם בידו – אף על פי שישראל דר באותה חצר – אסור, כיון שהיין שלו, דלא מרתת כולי האי).

אמר ליה רבי יוחנן לתנא: תני 'אף על פי שאין מפתח וחותם בידו – מותר' (כיון דישראל דר באותה חצר – כשומר היוצא ונכנס דמי, דאמרין במתניתין שמותר);

בחדר אחרת – אסור אף על פי שמפתח וחותם בידו – דברי רבי מאיר; וחכמים אוסרין: עד שיהא שומר יושב ומשמר, או עד שיבא ממונה הבא לקיצין (ממונה לשמרו אבל הולך ויוצא ויש לו שעה קבועה לבא או עד שיבא, כלומר: עד שיהא ממונה עליהם שיתיידיא זה מביאתו; ולקמן פריך 'הבא לקיצין' גריעותא הוא!??). 'חכמים – אהייא? אילימא אסיפא, תנא קמא נמי מיסר קא אסר!!? ואלא ארישא דסיפא' (יין של עובד כוכבים ברשות עובד כוכבים וישראל דר באותה חצר, דקאמר רבי מאיר 'מותר, והוא שמפתח וחותם בידו', ואתו רבנן למיסריה) – והא קאמר ליה רבי יוחנן לתנא 'תני אף על פי שאין מפתח וחותם בידו' (אלמא פשיטא ליה לרבי יוחנן כי האי גוונא לקולא הוא דבעינן למיזל)?

ואלא אסיפא דרישא (היכא דיין של ישראל הוא, וקתני 'ישראל דר בחצר אחרת – מותר, והוא שמפתח וחותם בידו'; דכיון דיין דישראל הוא – מירתת עובד כוכבים לזייף, שמא ירגיש בו ישראל הדר בחצר אחרת), דקאמר תנא קמא 'בחדר אחרת – מותר, והוא שמפתח וחותם בידו', וחכמים אומרים: 'לעולם אסור עד שיהא שומר יושב ומשמר או עד שיבא ממונה הבא לקיצין' ממונה בא לקיצין – גריעותא הוא (דכיון דיש לו שעה קבועה לביאתו – לא מירתת עובד כוכבים)!?

אלא עד שיבא ממונה שאינו בא לקיצין.

תוספות עבודה זרה דף סא/א ד"ה המטהר יינו של עובד כוכבים. פירוש רש"י במהדורה בתרא כגון שכתב לו "התקבלתי", דהוה ליה יינו של ישראל, וכדקתני סיפא, והוי סיפא פירושא דרישא: בבית הפתוח לרה"ר – ובעיר שישראלים ועובדי כוכבים דרים בה – מותר, ואע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל; ואע"ג דבגמרא, בבביתא, בעינן – ביינו של ישראל בחצר אחרת שאין ישראל דר באותה חצר – מפתח וחותם, הכא שאני: כיון שפתח פתוח לרשות הרבים; בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור, ואף בפתח פתוח, כיון שאין כאן מפתח וחותם. והקשה ר"ת: היכי פריך בגמרא 'הא איכא רוכלין המחזירין בעיירות?' וכי מה ידעו הרוכלין שיראו היין בביתו של עובד כוכבים בלא מפתח וחותם שהוא של ישראל, שירא העובד כוכבים מהם? כי אין לזמנות לעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה, שהחיר רש"י כאן אף בלא מפתח וחותם, דהתם ירא העובד כוכבים שמא אותו ישראל אמר לישראלים הדרים שם לתת לב על יינו, אבל רוכלים עוברים לפי שעה – מה ידעו? ועוד: שמדמה אשפה ודיקלא לפתח פתוח! וכי מה סברא היא זו: שיניח העובד כוכבים ליגע ביינו שהוא אצלו בלא מפתח וחותם מיראת מקרה שישב ישראל הדר בעיר על האשפה או יעלה על הדקל? ועוד: למאי דמפרש בגמרא, אי לת"ק אי לר"ש בן אלעזר, דאפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים, אם הפקידו בבית עובד כוכבים אחר – מותר, משום דעובד כוכבים אחר מירתת, וזה תימה גדולה: דכיון שאין שם מפתח וחותם – ניהוש פן ינזכנו הנפקד: כי אין לומר שהנפקד ירא מן המוכר פן יעליל עליו, כי מה חושש המוכר אם ינסכנו הנפקד? ועוד: מאחר דמייירי בעובד כוכבים שכתב לו "התקבלתי" – ומעתה מה חילוק יש בין עובד כוכבים זה לעובד כוכבים אחר? אפילו ביד המוכר – יינו של ישראל הוא! ועוד קשה: דמדתני סיפא 'והלה כותב "התקבלתי"' – מכלל דרישא לאו בהכי מייירי!

לכן נראה לר"ת להעמיד משנתנו ביש מפתח וחותם, וכן פרש"י בפירושו ראשונים, ובלא כתב לו העובד כוכבים "התקבלתי"; והלכך בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה, ופתח פתוח לרשות הרבים, אף על פי שהוא יינו של עובד כוכבים – מותר, כיון דמפתח וחותם בידו: שהעובד כוכבים ירא פן יראהו ישראל טורח ומזייף, ויגיד לישראל שטיהרו, ויפסיד למכור יינו; ולא דמי לעובד כוכבים שנמצא בצד הבור של יין, דאסירנא ביש לו מלוה עליו; דהתם, כיון שאין מפתח וחותם – סומך על זה שיוכל לנסכו קודם שיראהו שום אדם. והשתא ניהא: דאף בעיר שכולה עובדי כוכבים, כיון שיש מפתח וחותם – היה לנו להתיר משום רוכלין: שיראהו טורח ומזייף – יבינו שאותו יין של ישראל הוא, וכן ירא ממקום דאיכא אשפה ודיקלא כמו בפתח פתוח; ואתי נמי שפיר למאן דשרי בגמרא שהפקידו בבית עובד כוכבים אחר – אי לא חיישינן לגומלין – דבבית עובד כוכבים אחר הוי 'יינו של ישראל שאין לעובד כוכבים האחר שום דבר על היין', וכיון שיש מפתח וחותם – אין לחוש שיטרח הנפקד ומזייף; אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים יש להתיר! והכי אמרין בבביתא בגמרא: 'ינם של ישראל ברשותו של עובד כוכבים וישראל דר בחצר אחרת – מותר, והוא שיש מפתח וחותם'; ו'חצר אחרת' הוי כעיר שכולה עובדי כוכבים, כיון שאין פתח פתוח לרשות הרבים; בעיר שכולה עובדי כוכבים – אסור, ואף על פי שיש מפתח וחותם בידו, ולא יועיל כלום פתח פתוח, כדמוקי לה בגמרא בעיר שיש לה דלתים ובריה: שאין רוכלים עוברים דרך שם, שלא ירגישו: דכיון שלא כתב "התקבלתי" – אם כן יינו של עובד כוכבים הוא; וכן תניא

בגמרא: דיין של עובד כוכבים וישראל דר בחצר אחרת – אסור לכולי עלמא, אף על פי שיש מפתח וחותם; וסיפא, דקתני: 'והלה כותב "התקבלתי"' – הוי יינו של ישראל, הלכך במפתח וחותם – שרי, אבל בלא מפתח וחותם – אין להתיר, כיון שברשות העובד כוכבים, דבקל ינסכנו; ולא דמי לההיא ד'נמצא בצד

הבור' שהתרנו באין לו מלוה על היין: דהתם איכא תרתי לטיבותא: יינו של ישראל וברשות ישראל: דרשות ישראל מועיל, כמו מפתח וחותם; ולהכי מייתי לעיל ראייה מהך, כדפרישית לעיל; והיכא דישאל דר באותה חצר שהיין מונח שם - לא שנא ביינו של ישראל לא שנא ביין של עובד כוכבים - שרי אף בלא מפתח וחותם, כדאמר ליה רבי יוחנן לתנא [לקמן סא.ב]: תני 'אע"פ שאין מפתח וחותם' משום דישאל דר באותה חצר חשוב כמו שומר, דסגי ביוצא ונכנס, כדתנן 'אין השומר צריך להיות יושב ומשמר, אע"פ שהוא יוצא ונכנס כו'. ואי תימא: היאך נוכח ממתניתין דיוצא ונכנס סגי לכתחלה אף בלא מפתח וחותם, כיון שהעמדה ביש מפתח וחותם? ובפ"ק דחולין (דף ג. ושם) מייתי לה להתיר אף לכתחלה: דקא פריך התם 'יוצא ונכנס לכתחלה לא? והתנן 'אין השומר צריך כו' - ומה ראייה היא זו? שאני הכא שיש מפתח וחותם? וי"ל דהכי פירושא: בעיר שכולה עובדי כוכבים - אסור אף ביש מפתח וחותם, ועלה מפרש 'אין השומר צריך כו', אלא אפילו יוצא ונכנס; ומתוך שהעמיד ר"ת כולה שמעתין במפתח וחותם - ואפילו הכי מטהר יינו של עובד כוכבים ברשות עובד כוכבים, בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור, כיון שלא כתב לו "התקבלתי". מתחלה היה ר"ת רוצה לאסור אותם היינו שיקוני העובדי כוכבים מישראל ומוליכין אותם ממקום הזול למקום היוקר, ואע"פ שמחתימים אותם חותם בתוך חותם בחבית מלא חשוקים ושולים כפולים מצד זה ומצד זה, דהא תנן 'המטהר יינו של עובד כוכבים כו' בעיר שכולה עובדי כוכבים - אסור, אע"פ שיש מפתח וחותם, וכיון דקיימא לן כר"א דשרי בחותם אחד - אין לנו לחלק בין חותם אחד לחותם בתוך חותם: דכי אסרנא חותם אחד - נאסר גם שני חותמות! ואחרי כן מצא טעם להתיר: דדוקא מטהר יינו של עובד כוכבים: שלקחו העובד כוכבים בכרמו ולא טרח בו, ויבא בקל לזייף, אבל הכא, כיון שטורח כל כך שלוקח אותו מישראל וגם מחתימו חותם בתוך חותם ונושאו להשתכר בו - אין לירא שיטרח ויזייף, פן יפסיד טרחו! ועל סמך היתר זה שיהא יין שהובא מאלצירי"א בזה הענין; ועוד הארכתי בענין שליחות יין ביד עובד כוכבים לעיל בפרק 'אין מעמידין' (דף לא.) ד"ה דאמר ושם ד"ה השולח.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: רשות עובדי כוכבים אחת היא:
איבעיא להו: רבי שמעון בן אלעזר - להקל או להחמיר (להקל, דקאמר תנא קמא 'בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור להניחו בבית העובד כוכבים שהוא בעליו, והוא הדין בבית עובד כוכבים אחר', וקאמר רבי שמעון בן אלעזר: וכי כל רשות עובדי כוכבים אחת היא? בתמיה, כלומר: הואיל ואינו בבית בעליו - מותר, דהאי עובד כוכבים - מירתת! או להחמיר קאמר, ובניחותא איתמר, דתנא קמא - דוקא בבית בעליו קאמר, ואתא רבי שמעון בן אלעזר למימר 'הוא הדין בבית העובד כוכבים אחר, דחיישינן לגומלין: אף על גב דהאי עובד כוכבים שהבית שלו ייחד לו קרן זוית לישראל, ולא נגע, דנתפס עליו כגנב - חיישינן דלמא שביק ליה לעובד כוכבים חבירו בעל היין, דלא מירתת לנשוכי, כי היכי דהדר ישראל זבין מהאי עובד כוכבים זימנא אחרינא, ומפקיד ליה גבי ההוא דלישבוק ליה לנשוכי) ?
רב יהודה אמר זעירי: להקל; רב נחמן אמר זעירי: להחמיר:
רב יהודה אמר זעירי להקל, והכי קאמר תנא קמא: כשם שברשותו
אסור - כך ברשות עובד כוכבים אחר נמי אסור, וחיישינן לגומלין
("הנח לי ואגמול לך כיוצא בזה"); רבי שמעון בן אלעזר אומר (ואחת היא? דמתניתין
אתמוהי מתמה): במה דברים אמורים? - ברשותו, אבל ברשות עובד כוכבים
אחר - מותר, ולא חיישינן לגומלין;
רב נחמן אמר זעירי: להחמיר, והכי קאמר תנא קמא: במה דברים
אמורים? - ברשותו, אבל ברשות עובד כוכבים אחר - מותר, ולא
חיישינן לגומלין; רבי שמעון בן אלעזר אומר: כל רשות עובדי
כוכבים אחת היא.
תניא כוותיה דרב נחמן אמר זעירי - להחמיר: אמר רבי שמעון בן
אלעזר: כל רשות עובדי כוכבים אחת היא, מפני הרמאין (גומלין זה לזה).

דבי פרזק (שם האיש) רופילא (שני למלך) אותיבו חמרא (יין כשר דזבני ישראל
באשראי) גבי אריסייהו (עובדי כוכבים כמותם; אריסא מירתת ממריה, ואי נמי נגע - מטהיד עליה
דלא נגע); סבור רבנן קמיה דרבא למימר: כי חיישינן לגומלין, הני
מילי היכא דקא מותיב האי גבי האי, אבל הכא: כיון דאריסיה לאו
דרכיה לאותוביה בי פרזק רופילא - לגומלין לא חיישינן.
אמר להו רבא: אדרבה! אפילו למאן דאמר לא חיישינן לגומלין, הני
מילי היכא דלא מירתת מיניה, אבל הכא - כיון דמירתת מיניה -
מחפי עליה זכותא.

ההוא כרכא (כרך) דהוה יתיב ביה חמרא דישאל; אשתכח עובד כוכבים
דהוה קאי ביני דני; אמר רבא: אם נתפס עליו כגנב (אם עובד כוכבים חלש
הוא, ויש אימת שופטי העיר עליו, ואם ימצאוהו נוגע נתפס עליו כגנב) - חמרא שרי (בשתיה), ואי
לא - אסור (אף בהנאה, דודאי נגע).

(מסקנא דמילתא: מגע עובד כוכבים, כיון שנתכוין ליגע, שיכשך אף על פי שלא ניסך - אסור בהנאה, ממתניתין (אתא) ד'אגרדמים עובד כוכבים', משום 'לך לך אמרין נזירא';
שלא בכוונה - כגון לא הכיר בו שהוא יין - מותר בהנאה, ממתניתא ד'חרס עובד כוכבים', וכן נפל לבור נמי שלא בכוונה הוא, ומותר בהנאה ממתניתין;
וכן נתכוין ליטול דבר אחר, כגון אתרוג דרב אשי: שלא בכוונה הוא, ומותר בהנאה;
מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר, כגון בקנה: אנו יודעין שנתכוין לדבר אחר, כי מדדו בקנה או התיז את הצרעה - מותר בהנאה, ממתניתין;
בכוונה ולא חזינו למאי איכוין - אסור בהנאה, מההוא עובדא דבירס, דשרייה רב משום דשלא בכוונה הוה - הא בכוונה אסור;
כחו של עובד כוכבים בחיבורין, כגון דאוריק ארוקי: הכיר בו שהוא יין - אסור בהנאה מדרבי יוחנן, דאמר 'צא והכרז על יינן משום יין נסך משום לך לך'
לא הכיר בו - מותר אף בשתיה, מההוא עובדא דרבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי, דחד שרי אפילו בשתיה משום דעובד כוכבים לא הוה ידע.
ושלא בחיבורין, כגון זריקה - מותר אף בשתיה, ואפילו נתכוין - מדרב אשי, דאמר 'כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך'.
כך הגיה הרב ופסק הלכה למעשה)

הדרן עלך רבי ישמעאל